

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra občanské výchovy a filosofie

Diplomová práce

**FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A JEHO
MÍSTO VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ**

Autor: Bc. Barbora Říhová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milena Tichá, CSc.

Rok: 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma "Finanční vzdělávání a jeho místo ve školním vzdělávání" vypracovala samostatně. Veškeré použité materiály byly citovány a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze dne 1. května 2013

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Mileně Tiché, CSc. za cenné rady, připomínky, ochotu a čas, který mi věnovala v rámci vedení této diplomové práce.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá finančním vzděláváním a jeho místem ve školním vzdělávání. Je rozdělena do čtyř hlavních částí. V první kapitole je vymezen pojem finanční gramotnosti, vývoj finančního vzdělávání v pedagogické reflexi a faktory ovlivňující jedince v procesu finančního vzdělávání. Druhá kapitola se věnuje místu finančního vzdělávání ve školním vzdělávání, přičemž je provedena analýza vybraných dokumentů vzdělávací politiky České republiky a činnosti aktérů podílejících se na rozvoji finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Tématem třetí kapitoly je vymezení místa finančního vzdělávání v rámci mimoškolního vzdělávání v soukromém sektoru. Čtvrtá kapitola pojednává o roli pedagoga v procesu finančního vzdělávání a předkládá jistá doporučení.

ABSTRACT

This Master's thesis deals with financial education and its place in school education. The thesis is separated into four main parts. The first chapter defines the concept of financial literacy, historical evolution of financial education in pedagogical reflection and factors affecting individuals in the process of financial education. The second chapter deals with the place of financial education in school education, which is an analysis of selected education policy documents of the Czech Republic and the activities of the actors involved in the development of financial literacy of the population of the Czech Republic. The theme of the third chapter is defining areas of financial education in school education in the private sector. The fourth chapter discusses the role of the teacher in the process of financial education and presents some recommendations.

Obsah

Úvod.....	8
1 Pojem finanční gramotnosti a teorie finančního vzdělávání.....	10
1.1 Definice finanční gramotnosti.....	10
1.2 Vývoj konceptu finančního vzdělávání v pedagogické reflexi.....	15
1.2.1 Vývoj koncepce finančního vzdělávání v České republice.....	18
1.2.2 Prioritní oblasti finančního vzdělávání.....	24
1.3 Naplnění doporučení OECD a vybrané výzkumy finanční gramotnosti v České republice.....	28
1.4 Faktory ovlivňující jedince v procesu finančního vzdělávání.....	34
2 Místo finančního vzdělávání ve školním vzdělávání.....	39
2.2 Dokumenty vzniklé v rámci rozvoje finančního vzdělávání.....	39
2.2.1 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice.....	39
2.2.2 Finanční gramotnost v RVP ZV.....	42
2.2.3 Finanční gramotnost v RVP G.....	46
2.2.4 Finanční vzdělávání v RVP středního odborného vzdělávání – obchodní akademie.....	49
2.2.5 Finanční gramotnost v Rámcovém vzdělávacím programu středního odborného vzdělávání s výučním listem - obor vzdělávání prodavačské práce 66 – 51- - H/01.....	52
2.3 Aktéři rozvoje finančního vzdělávání.....	55
2.3.1 Vláda a samospráva.....	55
2.4 Analýza výukových materiálů akreditovaných MŠMT.....	59
2.5 Shrnutí.....	62
3 Místo finančního vzdělávání v mimoškolním vzdělávání.....	64
3.1 Aktéři podílející se na rozvoji finančního vzdělávání v soukromém sektoru.....	64
3.1.1 Role občanského sektoru.....	65

3.1.2 Sociální partneři	68
3.1.3 Profesní sdružení	69
3.1.4 Média a sociální síť	70
4 Místo a role pedagoga ve finančním vzdělávání a doporučení.....	74
Závěr	78
Knižní literatura	82
Elektronické zdroje	83

Úvod

Finanční gramotnost se v poslední době těší značné pozornosti odborné veřejnosti. Tato pozornost je zcela oprávněná v případě, že na finanční gramotnost nahlížíme jako na součást funkční gramotnosti a současně jako na prostředek jejího dosahování. Pojem finanční gramotnosti zahrnuje nejen znalosti pojmů z oblasti financí, ale především dovednost orientovat se na finančním trhu, spravovat vlastní a rodinné finance, což je předpokladem pro kvalitní život v současné společnosti. Zvyšování úrovně finanční gramotnosti se děje v procesu finančního vzdělávání.

Cílem práce je popsat a zhodnotit místo finančního vzdělávání ve školním vzdělávání České republiky v současné době a jeho promítnutí do rámcových vzdělávacích programů v České republice v časovém období 2006 – 2013. Dílčími cíli je vymezit postavení mimoškolního vzdělávání, které se začalo významně podílet na rozvoji finančního vzdělávání v České republice, a roli pedagoga jako průvodce žáka v procesu finančního vzdělávání.

Předložený text je strukturován do čtyř kapitol: Pojem finanční gramotnosti a teorie finančního vzdělávání; Místo finančního vzdělávání ve školním vzdělávání; Místo finančního vzdělávání v mimoškolním vzdělávání; Místo a role pedagoga ve finančním vzdělávání.

První kapitola je věnována problematice vysvětlení pojmu finanční gramotnosti v rámci funkční gramotnosti jako dovednosti číst, analyzovat, komunikovat o osobních finančních podmínkách, které ovlivňují hmotnou životní úroveň. Pozornost je věnována historickému vývoji konceptu finančního vzdělávání a naplněním doporučení, která vydala Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Na závěr kapitoly jsou uvedeny faktory, které ovlivňují jedince v procesu vzdělávání.

Druhá kapitola navazuje analýzou vývoje postavení finančního vzdělávání ve vzdělávací soustavě České republiky. Koncepce finančního vzdělávání tak,

jak je zakotvena v Národní strategii finančního vzdělávání, se odráží v činnostech a oficiálních dokumentech vydaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Třetí kapitola prezentuje rozvoj finančního vzdělávání na poli mimoškolního vzdělávání. Jsou prezentováni zainteresovaní aktéři, jejich projekty zacílené na zvyšování úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Závěr kapitoly je věnován odrazu finančního vzdělávání v publikacích českého knižního trhu.

V souvislosti s velkou společenskou poptávkou po finančním vzdělávání se nevyhnutelně mění i role pedagoga v procesu vzdělávání. Poslední část je věnována postavení pedagogů v procesu finančního vzdělávání a nutnosti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Práce se opírá o základní literaturu z oblasti finančního vzdělávání, o dokumenty vydané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, o studie Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a jiné tištěné a elektronické informační zdroje.

1 Pojem finanční gramotnosti a teorie finančního vzdělávání

Kapitola uvádí čtenáře do problematiky gramotnosti a teorie finančního vzdělávání. Úvod kapitoly je směřován k definičnímu vymezení pojmu finanční gramotnosti jako jedné součásti konceptu gramotnosti funkční, jež zahrnuje soubor dovedností potřebných k uplatnění ve společnosti. Prezentovány jsou vybrané výzkumy finanční gramotnosti na mezinárodní úrovni a v České republice. V druhé části kapitoly je předložen nástin historického vývoje konceptu finančního vzdělávání a odraz jeho úlohy a požadavků doby ve významných pracích autorů dané doby. V závěru kapitoly jsou charakterizovány faktory ovlivňující jedince v procesu tohoto vzdělávání.

1.1 Definice finanční gramotnosti

Vymezení pojmu gramotnost není jednoznačné. Gramotnost je komplikovaný, komplexní a zároveň proměnlivý jev, který reaguje na konkrétní sociální kontext a odráží dění ve společnosti. Jevem proměnlivým se má na mysli přechýlení pojmu gramotnost z ovládání elementárních komunikačních dovedností, jakými jsou čtení, psaní a počítání, k pojmu, jenž zahrnuje zpracování informací a jejich využití v běžném životě pro efektivní začlenění člověka do společnosti. Obecná gramotnost je považována za civilizační jev, který poukazuje na vzdělanost národa a hospodářský rozvoj země. Vysoká úroveň gramotnosti je důležitá nejen pro konkurenceschopnost státu, ale i z humánních důvodů, neboť lidem umožňuje v dnešním globalizovaném světě účast na životě společnosti.¹

Gramotnost není jevem vrozeným, ale utváří se v průběhu života v součinnosti se sociálně-kulturními faktory, jakými je výchova a vzdělání jak ve škole,

¹ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009, s. 225.

tak v rodině. Pro porozumění procesu utváření a zefektivnění gramotnosti je nutné se věnovat především faktorům školním, kterými jsou všechny prvky systému výuky.²

Z popisu gramotnosti, jak ji definuje J. Průcha v Pedagogické encyklopedii, je zřejmé, že gramotnost je vázána na vzdělávání a vzdělání v pojetí celoživotního procesu souvisejícího s rozvojem profesních kompetencí. Pojetí obsahů gramotnosti musí reagovat na neustále měnící se podmínky ve společnosti v kontextu určité doby. V současných podmínkách se stále více důležitým stává funkční pojetí gramotnosti³, ve kterém je kladen důraz na dovednosti a schopnosti jedince. Funkční stránka gramotnosti se začala zdůrazňovat v 60. letech 20. století ve Spojených státech v souvislosti s neschopností jedinců využít dovedností číst a psát ke zpracování a získání nových informací.

Jednou z podoblastí funkční gramotnosti je i finanční gramotnost (angl. Financial literacy, něm. Finanzkompetenz). Vzhledem k událostem posledních let a neustále se měnícímu životnímu stylu se finanční gramotnost stává velmi potřebnou ve školním i mimoškolním vzdělávacím procesu.

U definice pojmu finanční gramotnost panuje pojmová i institucionální roztržičnost. Organizace a instituce podílející se na výzkumech a pojmovém vyjádření finanční gramotnosti používají své definice a kritéria pro výzkum, což vede k pojmové roztržičnosti, zpomaluje pokrok a brání navržení efektivního systému. Jde o pojem velmi plastický, protože finanční gramotnost je ovlivňována jak demografickými, ekonomickými, tak i politickými faktory.

Z. Dvořáková a L. Smrčka v publikaci *Finanční vzdělávání pro střední školy* vztahující se k finanční gramotnosti rozlišují jak funkční, tak koncepční definici. Koncepční definice pojímá finanční gramotnost jako osobní odpovědnost za hospodaření s penězi, zatímco funkční definice označuje *schopnost číst, analyzovat,*

² Tamtéž, s. 226.

³ Funkční gramotnost je vybavenost člověka pro realizaci různých aktivit vyžadovaných současnou civilizací. Je to např. dovednost nejen číst, ale také chápat složitější texty, vyplnit formulář, zformulovat písemnou žádost apod. (PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha : Portál, 2001, s. 67.).

*řídít a komunikovat o osobních finančních podmínkách, které ovlivňují hmotnou životní úroveň.*⁴

Konceptu finanční gramotnosti se věnoval ve své studii *Financial Literacy Explicated : The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy* David L. Remund, když zkoumal její pojetí i ve Spojených státech, kde na vzorku více jak 100 akademických i odborných článků, vládních dokumentů, internetových stránek porovnával definice finanční gramotnosti různých autorů. David L. Remund poukazuje na skutečnost, že celá řada materiálů uvádí důvody a příčiny nízké finanční gramotnosti populace, ale nesnaží se o sjednocení pojmů, což by velmi pomohlo zefektivnění procesu měření úrovně finanční gramotnosti. Dokud nebudou stanoveny základní kameny finančního vzdělávání, není možné efektivně pracovat na vzdělávacích programech. David L. Remund analyzoval koncepční i funkční definice a jím navržená definice zahrnuje oba směry, neboť tvrdí, že finanční gramotnost je stupeň, který vyjadřuje míru porozumění klíčovými finančními pojmy a schopnost hospodařit s osobními financemi, a to s ohledem na dlouhodobou perspektivu a zohlednění životních událostí za měnících se ekonomických podmínek.⁵ Podle Z. Dvořákové a L. Smrčky lze na tuto definici nahlížet jako na můstek od koncepční k funkční definici finanční gramotnosti, protože tato definice zdůrazňuje spojitost znalostí s praktickými zkušenostmi, individuální zodpovědnost jedince za své rozhodování a plánování a v neposlední řadě je v ní vyjádřena myšlenka, že finanční gramotnost je proměnná v čase, mezi generacemi a sociálními skupinami.⁶

Významným materiálem, který zpracovává celkový koncept finančního vzdělávání v České republice, je Národní strategie finančního vzdělávání 2010, na níž se podílely vládní instituce, profesní a spotřebitelská sdružení.

⁴ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Vymezení základních pojmů*. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 13.

⁵ REMUND, D L. *Financial Literacy Explicated : The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy*. *Journal of Consumer Affairs* [online]. [cit. 28. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x/abstract>>, s. 284.

⁶ DVOŘÁKOVÁ, Z., *Vymezení základních pojmů*. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 14.

Národní strategie finančního vzdělávání 2010 definuje finanční gramotnost jako „soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen zodpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace. Definice finanční gramotnosti je strukturovaná. Finanční gramotnost jako správa osobních/rodinných financí zahrnuje tři složky: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou.“⁷ Autoři do definice též zahrnují obě možné varianty definice finanční gramotnosti. Jedinec vystupuje jako aktivní účastník procesu finančního vzdělávání, kterému nestačí pouze znalost finanční terminologie, ale je od něj vyžadována práce s konkrétním obsahem⁸ a schopnost reflektovat své myšlení a jednání. Zatímco finanční gramotnost charakterizuje stupeň, o finančním vzdělávání hovoří Z. Dvořáková a L. Smrčka jako o procesu⁹, který vyžaduje hlubší myšlenkové zpracování informací a další dovednosti. Obecně lze říci, že gramotnost je komplex na sobě navazujících a vzájemně propojených složek, z nichž se s finanční gramotností přímo pojí gramotnost numerická, informační a právní. Rozvoj těchto gramotností je důležitý zároveň k vytváření a posilování ekonomického, právního a politického myšlení občanů.¹⁰

⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní strategie finančního vzdělávání [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani?highlightWords=n%C3%A1rodn%C3%AD+strategie+finan%C4%8Dn%C3%ADho+vzd%C4%9B1%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>>, s. 20.

⁸ Konkrétním obsahem rozumíme osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků.

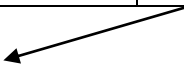
⁹ DVOŘÁKOVÁ, Z., *Vymezení základních pojmů*. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 15.

¹⁰ Tamtéž, s. 31.

Tab. č. 1 Složky finanční gramotnosti

Peněžní gramotnost	Cenová gramotnost	Rozpočtová gramotnost
--------------------	-------------------	-----------------------

Rozpočtová gramotnost

Správa osobního/rodinného rozpočtu	Správa finančních aktiv
	Správa finančních závazků

Zdroj: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani?highlightWords=n%C3%A1rodn%C3%AD+strategie+finan%C4%8Dn%C3%ADho+vzd%C4%9B1%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>>, s. 13.

V rámci finanční gramotnosti je pozornost koncentrována na tři dílčí složky, a sice peněžní, cenovou a rozpočtovou. Peněžní gramotností se rozumí kompetence pro správu peněz a znalosti a dovednosti s nimi spojených finančních produktů a služeb. Cenovou gramotnost představují kompetence, které jsou nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci; v praktickém životě se jedná o porozumění cenám finančních nástrojů, úrokovým sazbám v nominální a reálné sazbě atd. Nejrozsáhlejší rozpočtová gramotnost cílí na získání dovednosti orientovat se na trhu finančních produktů a služeb. Rozpočtová gramotnost zahrnuje složku mimo složky obecné, která představuje kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu, i další dvě specializované složky, které zahrnují správu finančních aktiv a finančních závazků.¹¹

¹¹*Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani?highlightWords=n%C3%A1rodn%C3%AD+strategie+finan%C4%8Dn%C3%ADho+vzd%C4%9B1%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>>, s. 12.

1.2 Vývoj konceptu finančního vzdělávání v pedagogické reflexi

Úvahy blízké definici finanční gramotnosti jsou součástí různých diskuzí již od počátku systematického uvažování o výchově. Finanční vzdělávání neboli výuka hospodaření, se z diachronického pohledu cílila na různé skupiny lidí, od dětí ze zemědělských rodin až po rodiny žijících ve velkých městech, z industriálních vrstev nebo budoucí gentlemany. Určitý typ finančního vzdělávání byl vždy určován rozvojem dané zeměpisné oblasti, průmyslu, společenskými poměry, reformami a následně i rozšířením pracovních hnutí z řad převážně manuálně pracujících zaměstnanců v průběhu 19. století.

Již v 16. a 17. století byly v Anglii a Holandsku zřízeny školy šití a pletení pro sirotky a děti nejchudších obyvatel, ve kterých jim byly zprostředkovány vedle utilitaristických dovedností, jakými byly manuální práce, i etické a pedagogické hodnoty rozumného rozhodování, pečlivosti a správného hospodaření s majetkem.

O důležitosti zařazení výuky správného hospodaření psal již John Locke ve svých *Úvahách o výchově* z roku 1692, v nichž prezentoval maxima relevantní pro výchovu mladých mužů v gentlemany, přičemž mezi ostatními předměty své místo mělo i účetnictví.

Významný švýcarský myslitel J. H. Pestalozzi ve svém románu *Linhard a Gertruda* z roku 1781 popisuje vedení vesnického života plného zadlužení, rozhazování, alkoholismu, ztráty domova, ale také ekonomického vykořisťování, které lze překonat pouze slušným chováním a výchovou k občanství. Formou vyprávění se tak předávala myšlenka ekonomické výchovy a dosažení správného chování pomocí sociálních vztahů.

Na přelomu 19. a 20. století vystupuje německý sociální demokrat a pedagog Johannes Tews s přístupem, dle kterého by ekonomické povědomí měly děti získat v rodinách a kromě toho příkládá velkou váhu získání praktických zkušeností z ulice, kde jsou vhodná místa k výuce jako elektrárna, nádraží, přístavy.

Pracovním hnutím vznikajících v průběhu 19. století jde v kontextu socialistické morálky o zprostředkování hrdosti a důstojnosti. Začalo se rozvíjet tzv. pracovní vyučování, které se uskutečňovalo ve třech liniích. První bylo vzdělávání k rozvoji

domácího průmyslu, druhou vzdělávání pro profesní život a třetí linie se věnovala výchově jedince. Práce byla chápána jako metoda dosažení daného výukového cíle. Žáci byli aktivně činní ve vlastních školních zařízeních, jakými byly zahrady, knihovny a pracovní dílny.

Po historických událostech 1. světové války se objevily zvláštní skupiny dětí a mladistvých, které H. Kautz¹² označuje jako „děti války“. Jde o děti bez otce, trpící nedostatky své matky, prožívající krizi a velké sociální rozdíly ve válce i po ní. Neustále se rozšiřující průmyslový život a kapitalistický způsob života, v jehož rámci pěstovaná „industriální“ pedagogika je determinována chudobou, nedostatečným kontaktem s přírodou, omezenými možnostmi, podporovala návrat ke koncepci Johannes Tewse.

Tyto poměry v kapitalistické produkci kritizoval Eduard Spranger¹³, který kritizoval odcizení člověka v koloběhu zisku a spotřeby v hospodářských poměrech. Podle něho změnu těchto poměrů nevyřeší revoluce ani reforma, ale znovuzrození a znovunalezení sama sebe.

Do vzdělávacího kánonu všeobecně vzdělávacích škol se obsahy s prvky finančního vzdělávání začaly dostávat na počátku 60. let 20. století, a to v souvislosti s rozvojem hospodářství, masové spotřeby, automatizace a koncepcí výchovy ze zemí Sovětského svazu. Studentům byly předávány poznatky o fungování trhu, o rozpočtu volného času nebo možnostech, jak přispět k chodu společnosti.¹⁴ Lze tedy konstatovat, že didaktické návrhy finančního vzdělávání se do věcného vyučování zapojují už od 60. let 20. století.

Na mezinárodní úrovni se koncept finančního vzdělávání začal velmi výrazně prosazovat v reakci na výsledky nízké finanční gramotnosti obyvatel členských států OECD zveřejněnými v roce 2003.

T. Retzmann ve svém textu *Finanzielle Bildung in der Schule* poukazuje na fakt, že jsou to právě peníze, které spojují naše individuální požadavky a ekonomickou

¹² Heinrich Kautz byl německý pedagog a spisovatel žijící v letech 1892 – 1978.

¹³ Eduard Spranger (1882-1963) byl německý psycholog. Je představitelem kulturní a životní filosofie a psychologie založené na porozumění duchovním vědám.

¹⁴ ANNEGRET, P.; KIPER, H. *Kinder in der Konsum- und Arbeitswelt : Bausteine zum wirtschaftlichen Lernen*. Weinheim und Basel : Beltz Verlag, 1995, s. 176 – 180.

sféru, protože na takovém způsobu života se můžeme podílet teprve tehdy, když je máme k dispozici. Vztahy v dnešní společnosti jsou čím dál tím více zprostředkovány pomocí peněz, jsou měřítkem hospodářství a finanční vzdělávání je nástrojem, jak s nimi hospodařit. Termín finanční vzdělávání podle T. Retzmanna zahrnuje jak objektivní vědění, tak subjektivní zprostředkování vlastního sebevědomí a nejlépe odpovídá termínu *financial education* z roku 2005, užívané OECD. Finanční vzdělávání je proces, který reaguje na nedostatek, zatímco finanční kompetence či gramotnost jsou termíny označující stav a výsledek.¹⁵

Rok 2008 je rokem ve znamení finanční krize, která přerostla v krizi hospodářskou. Počátky a příčiny současné krize je důležité hledat již v období 70. let 20. století v souvislosti s ekonomickou globalizací. Krize je vrcholem hlubších a dlouhodobějších procesů, které spočívají v nastavení společnosti, kdy si společnost zvykla na určitý životní standard a neustálý ekonomický růst¹⁶. Na hospodářskou krizi se váží i další změny, klimatické, energetické, ekonomické, kterým dnešní společnost bude muset čelit a hledat alternativy.

Jednu alternativu rozvíjející se od roku 2000 předkládá zejména ve Francii, Itálii a Španělsku a dalších zemích *Hnutí nerůstu*, hledající jiné možnosti fungování ekonomiky a společnosti, které by nebyly závislé na konečném ekonomickém růstu.¹⁷ Reformní návrhy tohoto hnutí nespočívají ve vládních nařízeních a dekretch, ale v tom, že si společnost sama uvědomí nutnost řešení situace. Konkrétní návrhy pak zahrnují orientaci na pozitivní externalitu v oblasti ekologie, zdanění mezinárodních kapitálových transakcí, kontrolu daňových rájů, decentralizaci bank, snížení počtu pracovních hodin či adekvátní ohodnocení ve vzdělávací sféře.¹⁸

¹⁵ RETZMANN, T., *Finanzielle Bildung in der Schule*. Schwalbach : Wochenschau Wissenschaft Verlag, 2011, s. 13.

¹⁶ Průměrný růst HDP ve Francii v letech 1949 – 1959 byl 3,5% HDP na hlavu.

¹⁷ Na makroekonomické úrovni se nerůstovému modelu věnuje například kanadský ekonom Peter Vicktor, který se na základě vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů (HDP/os., zaměstnanost, zadlužení, chudoba a emise skleníkových plynů) od roku 1935 snaží modelovat budoucí možnosti směřování ekonomiky.

¹⁸ FRAŇKOVÁ, E. *Udržitelný nerůst: definice, argumenty, otevřené otázky* [online].

[cit. 4. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://nerust.wordpress.com/2013/02/03/udrzitelny-nerust-definice-argumenty-otevrene-otazky/>>.

Paralelně s ekonomickými událostmi ve světě byla v roce 2008 vytvořena Expertní skupina pro finanční vzdělávání¹⁹, která funguje jako poradní orgán Evropské komise a za svůj cíl si stanovila podporu povědomí o finančním vzdělávání. Dalším podpůrným prvkem a základním zdrojem informací je mezinárodní webový rozcestník²⁰, který zahrnuje komplexní informace, data, zdroje a výzkumy ze sféry finančního vzdělávání.

OECD definuje finanční vzdělávání jako proces směřující ke zvýšení porozumění uživatelů o finančních službách a produktech a zároveň k uvědomění si finančních rizik i příležitostí. Uživatel by měl být schopen provádět informovaná rozhodnutí, vědět, kde hledat radu či pomoc a umět učinit další opatření ke zlepšení svého životního blahobytu^{21, 22}.

1.2.1 Vývoj koncepce finančního vzdělávání v České republice

Zaměříme se nyní krátce na problematiku finančního vzdělávání v České republice. Teorie finančního vzdělávání se v posledních letech dostává do hledáčku zájmu nejen odborníků z oblasti pedagogiky, ale i celé veřejnosti.

Rok 1989 je zásadní změnou ve vývoji české společnosti, neboť znamenal návrat ke kapitalismu, resp. tržní ekonomice západního typu, kterou jsme opustili koncem 30. let minulého století nástupem fašismu a následně budováním plánované centrálně řízené ekonomiky po komunistickém převratu v roce 1948.²³

Po sametové revoluci v roce 1989 docházelo nejen k politickým, ale také ekonomickým změnám. Po stránce ekonomické procházela česká ekonomika a trh práce mnohými změnami; centrálně plánované ekonomiky se transformovala

¹⁹ International Network on Financial Education - INFE

²⁰ International Gateway on Financial Education, IGFE

²¹ Well-being

²² OECD : *Improving Financial Literacy : analysis of Issues and Policies* [online]. [cit. 5. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-literacy_fmt-v2005-art11-en>, s 26.

²³ CUPALOVÁ, M. Politický vývoj. Vytváření demokratické společnosti a tržní ekonomiky v 90. letech a ekonomické myšlení občanů. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 63.

na ekonomiku tržní; celkový počet lidí zaměstnaných v zemědělství klesl a zároveň výrazně vzrostl podíl pracovních sil v terciární sféře.

Základní podmínkou hospodářského růstu a konkurenceschopnosti jsou inovace, které se mohou uskutečňovat pouze vhodně strukturovaným, dostatečně financovaným a proinovačně zaměřeným výzkumem a vývojem.²⁴ S nástupem tržního hospodářství a otevření trhu, především po vstupu České republiky do Evropské Unie v roce 2004, se rozšiřovala síť produktů, se kterými mohli občané přijít do přímého kontaktu, s čímž souvisí posílení vlastní odpovědnosti jedince za své sociální a ekonomické postavení. V návaznosti na neuspokojivé výsledky výzkumů finanční gramotnosti, stále se zvětšujícího se množství finančních produktů a jimi způsobených důsledků došlo k potřebě vytvořit podpůrný systém vzdělávání pro potlačení negativních vlivů s tím spojených. Na vzniklou mezeru ve vzdělávacím systému České republiky zareagovalo MŠMT ČR v roce 2005.

Na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005, pod vedením Ing. Jiřího Paroubka, byly dohodnuty první kroky k rozvoji finančního vzdělávání. První místopředseda vlády a ministr financí měli za úkol do konce roku 2005 sestavit Expertní skupinu pro finanční sektor složenou ze zástupců Ministerstva financí České republiky²⁵, Ministerstva průmyslu a obchodu České republiky²⁶, finančních institucí a spotřebitelských organizací. Zároveň bylo vládou uloženo sestavení systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Expertní skupina pro finanční sektor byla vytvořena do konce roku 2005 a svou činnost zahájila 13. 6. 2006. Přestože činnost této skupiny byla ukončena v roce 2007, její členové pokračovali v činnostech směřujících k rozvoji finančního vzdělávání v podobě otevřené platformy, která umožňovala výměnu informací všech zainteresovaných subjektů.

V roce 2006 proběhlo první dotazníkové šetření finanční gramotnosti, které provedla Česká bankovní asociace. Směrodatné výsledky o stavu finančního vzdělávání u dospělé populace v České republice poskytlo druhé šetření z roku 2007.

²⁴ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. 1.vyd. Praha : Portál, 2009, s. 54.

²⁵ dále MF ČR

²⁶ dále MPO ČR

Výsledek tohoto šetření byl odrazovým můstkem zkvalitnění procesu finančního vzdělávání. Ve stejném roce jako výzkum byly vytvořeny první koncepční materiály: *Strategie finančního vzdělávání, Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* a *Standardy finanční gramotnosti*, které řeší problematiku posílení finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Standardy finanční gramotnosti pro základní a střední vzdělávání stanovují ideální úroveň finanční gramotnosti pro dané cílové skupiny²⁷ a postupně jsou zařazovány do příslušných rámcových vzdělávacích programů středního vzdělávání.

Finanční vzdělávání se stalo i nedílnou součástí ochrany spotřebitele na finančním trhu, nad nímž v roce 2008 získala zákonnou kompetenci Česká národní banka²⁸. Rok poté, 2009, došlo k ustanovení projekčního týmu pro finanční vzdělávání v rámci ČNB.²⁹

Evropskou komisí a OECD bylo doporučováno vytvoření národních strategií, které by tvořily jednotný a koordinovaný systém pro další rozvoj. 10. května roku 2010 byla Strategie finančního vzdělávání vládním usnesením č. 338 aktualizována do podoby *Národní strategie finančního vzdělávání*³⁰.

Národní strategie finančního vzdělávání z roku 2010, charakterizuje tento nově vzniklý pojem takto: *Finanční vzdělávání je nástrojem ke zvýšení úrovně finanční gramotnosti, umožňující občanům ČR jako spotřebitelům adekvátně pracovat s informacemi na finančním trhu k zajištění svých potřeb a potřeb své rodiny s ohledem na měnící se životní situace.*³¹ Spotřebitelem rozumíme jedince, který při uzavírání smlouvy nejedná v rámci výkonu svého povolání nebo v rámci své podnikatelské činnosti.

²⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>, s. 11.

²⁸ dále ČNB

²⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>, s. 10.

³⁰ Národní strategie finančního vzdělávání vymezuje prioritní oblasti, principy finančního vzdělávání a hlavní pilíře finančního vzdělávání.

³¹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

V běžném životě přejímá jedinec roli spotřebitele téměř každodenně, a tak se od něj očekává dostatečná úroveň finanční gramotnosti. Spotřebitel, který se neorientuje mezi finančními produkty a službami, není schopen spravovat svůj osobní a rodinný rozpočet či rozhodovat o výdajích a může se velmi snadno ocitnout v dluhové propasti.

Definice finančního vzdělávání je přizpůsobena tak, aby cílila na co možná největší sféru populace, proto bývá často různými subjekty rozmanitě chápána a prezentována.

Vzhledem k širší oblasti finančního vzdělávání, kde je nutné rozvíjet jeho obsahovou i didaktickou stránku, byla ke spolupráci přizvána celá řada aktérů dlouhodobě spolupracujících v rámci Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání byla zřízena Ministerstvem financí ČR v roce 2006, je hlavním prostředníkem pro komunikaci v oblasti rozvoje finančního vzdělávání s OECD a zajišťuje koordinaci připravovaných aktivit. Členové Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání jsou zástupci subjektů veřejné správy, profesních sdružení, spotřebitelských sdružení, vzdělávacích institucí, sociálních partnerů, médií a další subjekty jsou z řad podnikatelů, nestátních neziskových organizací. Výkonný výbor zajišťuje Ministerstvo financí ČR, post předsedkyně Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání vykonává Ing. Michaela Dlouhá z oddělení retailové finanční služby a ochrany spotřebitele na finančním trhu Ministerstva financí ČR. Pedagogickou fakultu Karlovy Univerzity v Praze zastupuje Ing. Jaroslav Novák, Ph.D. z katedry informačních technologií a technické výchovy.³²

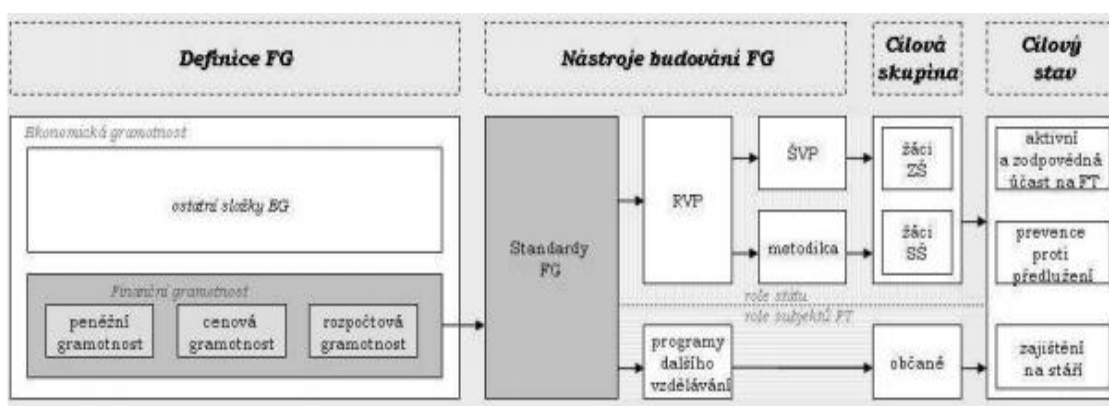
Na pokyn vlády vypracovalo MŠMT ČR, MF ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR v roce 2005 dokument Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, který byl aktualizován v roce 2007 v souladu se Strategií finančního vzdělávání.³³

³²Ministerstvo financí České republiky: *Členové PSFV 2013* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/SID-3EA9846C-25A266A2>>.

³³Národní ústav odborného vzdělávání : *Finanční gramotnost* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.nuov.cz/financni-gramotnost>>.

System budování finanční gramotnosti na základních a středních školách zahrnuje i Standardy finanční gramotnosti, které stanovují ideální úroveň finanční gramotnosti pro různé cílové skupiny, resp. cílový stav finančního vzdělávání pro různé stupně vzdělávání^{34,35}. Důležitost standardů je podpořena i skutečností, že slouží jako kritérium pro měření výsledků rozvoje finanční gramotnosti. v neposlední řadě jsou pomocnou rukou pedagogům ve vyučovacím procesu, při tvorbě konkrétních aktivit či projektů. Role standardů finanční gramotnosti ve vzdělávacím systému České republiky jsou znázorněny v tabulce č. 2.

Tab. č. 2 Role standardů finanční gramotnosti

Zdroj: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *System budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>>, s. 13.

Standardy finanční gramotnosti jsou východiskem pro práci jak státních subjektů, tak subjektů finančního trhu. V rámci aktivit státu se promítají do rámcových vzdělávacích programů, které v procesu vzdělávání cílí na žáky a studenty základního a středního vzdělávání a jejich aktivní a zodpovědnou účast na finančním trhu a prevenci proti předlužení. O standardy finančního gramotnosti se opírají i programy dalšího vzdělávání zaměřené na zlepšení úrovně finanční gramotnosti občanů a schopnosti jedince finančně se zajistit na stáří.

³⁴ Standardy finanční gramotnosti pro základní vzdělávání 1. a 2. stupně a Standardy finanční gramotnosti pro střední vzdělávání.

³⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *System budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>>, s. 8.

V roce 2008 byly Standardy finančního vzdělávání pro střední školy začleněny do vzdělávacích programů středních odborných škol a gymnázií a od školního roku 2009/2010 se podle nich na některých školách vyučuje.³⁶ Dokladem toho, že stát má zájem o zařazování finanční gramotnosti do školních vzdělávacích programů, je i jejich začlenění do přehledu témat, na které mohou mimopražské školy čerpat dotace z Evropských sociálních fondů.³⁷

V základním vzdělávání došlo k plnému zakotvení standardů do RVP ZV v roce 2013 a základní školy jsou povinny zařadit finanční vzdělávání do ŠVP od 1. 9. 2013.

Autory Standardů finanční gramotnosti je kladen důraz na rozvoj funkčního pojetí finanční gramotnosti. V modulu Peníze Standardu finanční gramotnosti pro základní školy jsou mezi obsahy vzdělávání 1. stupně ZŠ například zařazeny způsoby placení, přičemž očekávaným výstupem žáka je používání peněz v běžných situacích.³⁸ Standard finanční gramotnosti pro střední školy ve stejném modulu zahrnuje placení (v tuzemské a zahraniční měně) a výsledkem vzdělávání je schopnost studenta používat nejběžnější platební nástroje, směnit peníze za použití kurzovního lístku.³⁹

Ve snaze přispět k rozvoji vzdělávání v České republice vydala pražská kancelář společnosti McKinsey&Company veřejnou studii zabývající se klesajícími výsledky českého základního a středního školství v obecně rovině, lze však z ní vyvodit směrodatné informace pro oblast finančního vzdělávání. Studie kritizuje obecnost a nejasnost standardů, ve kterých by se mělo dle společnosti McKinsey&Company jednat především o soulad mezi obsahem standardů a cíli systému. Dle doporučení vyplývající z této studie by standardy měly jasně definovat, co by studenti v určitém věku měli znát nebo být schopni zvládnout. Ve srovnání

³⁶ *Bankovní poplatky : Projekty finančního vzdělávání (Bankovníctví)* [online]. [cit. 1. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.bankovnipoplatky.com/projekty-financniho-vzdelavani-bankovnictvi-6874.html>>.

³⁷ KREJZA, M.: *Sdělení k finanční gramotnosti ke zveřejnění* [online]. [cit. 1. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/file/15289>>.

³⁸ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>>, s. 12.

³⁹ Tamtéž, s. 13.

s prosperujícími výchovně-vzdělávacími systémy, kde jsou pravidelně zveřejňovány výsledky celostátního standardizovaného hodnocení v nižších ročnících⁴⁰, není v ČR jasná absolutní úroveň znalostí a dovedností a výsledky jejich hodnocení. Pro zabezpečení kvality testů a překonání, v naší společnosti silné, nedůvěry k testování a zabránění výuky, která by směřovala pouze k zvládnutí testů, by mělo být hodnocení zaváděno postupně. Prioritou by tedy bylo zpřesnění standardů, vůči kterým by mohly být znalosti studentů prověřovány.⁴¹

V roce 2012 proběhla na Metodickém portálu RVP diskuse⁴² v souvislosti se sběrem podnětů pro revizi Standardů finanční gramotnosti, se kterou se počítalo již při jejich přípravě v roce 2007. I když z diskuse nevyplývala aktuální potřeba standardy měnit⁴³, lze tuto diskusi hodnotit jako přínosnou pro celkový rozvoj finančního vzdělávání, neboť bylo nashromážděno mnoho námětů a podnětů, které byly předány Pracovní skupině pro finanční vzdělávání.

1.2.2 Prioritní oblasti finančního vzdělávání

Proces finančního vzdělávání není dle Národní strategie finančního vzdělávání, vydané Pracovní skupinou pro finanční vzdělávání, zacílen pouze na určitou skupinu populace, s čímž se můžeme setkat například v rozvoji čtenářské gramotnosti, která se zaměřuje na podporu rozvoje čtenářské gramotnosti žáků v počátečním vzdělávání⁴⁴, ale vzhledem k absenci finančního vzdělávání v minulosti by mělo zasáhnout celou populaci. Národní strategie finančního vzdělávání dělí finanční vzdělávání podle cílových skupin na Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách a Systém dalšího vzdělávání spotřebitelů. Po prostudování dané problematiky shledávám dané rozdělení jako velmi obecné.

⁴⁰ Třetím, šestém, devátém

⁴¹ *McKinsey&Copany : Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení* [online]. [cit. 19. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.mckinsey.cz/our-work/pro-bono-studies>>.

⁴² Veřejná diskuse proběhla v období 2. – 30. 4. 2012.

⁴³ HESOVÁ, A. *Zpráva s náměty pro revizi standardů finanční gramotnosti* [online]. [cit. 19. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://diskuze.rvp.cz/viewtopic.php?f=675&t=20921>>.

⁴⁴ Počátečním vzděláváním se rozumí předškolní vzdělávání, základní vzdělávání, střední vzdělávání, vzdělávání na konzervatoři a vyšší odborné vzdělávání uskutečňované podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Nynější různorodost a do jisté míry nepřehlednost v systému a pojetí finančního vzdělávání může být problémem pro učitele, který by chtěl toto téma zpracovat, a brání porozumění široké veřejnosti. Komplexně, v souladu s prioritními oblastmi, principy a zainteresovanými aktéry, lze koncept finančního vzdělávání rozdělit na finanční vzdělávání zaměřené na:

- schopnost jedince orientovat se v tržním prostředí
- prevenci proti předlužení
- finanční vzdělávání z pohledu dalšího vzdělávání a ochranu před chudobou a sociálním vyloučením.

Schopnost jedince orientovat se v tržním prostředí.

V dnešní informační době je žádoucí či dokonce nezbytná osobní aktivita jednotlivce. Schopnost jedince orientovat se v tržním prostředí neznamena pouze pasivní přijímání informací z finančních trhů, nýbrž aktivní přístup k nim. Kromě témat ochrany spotřebitele a jeho práv, orientace v základních finančních produktech a domácím rozpočtu je v rámci finančního vzdělávání nutné informovat občany o nabízených produktech a důsledcích, které s sebou mohou přinášet. Je v něm zahrnuto i předávání dovedností pomáhajících jedinci ve správném výběru informací, ve schopnosti zajistit si potřebné informace, ve správném vyhodnocení finančního produktu či služby. Tento typ finančního vzdělávání je realizován neziskovými organizacemi, profesními sdruženími, bankovními institucemi, jeho obsah by měl být především zajištěn v rámci budování finanční gramotnosti na základních a středních školách.

Prevence proti předlužení:

Zadlužený či předlužený občan je pod velkou psychickou zátěží, vystavuje se sociálním rizikům, jako je ztráta rodiny, domova, projevuje se u něj zkratkovité

jednání v podobě páchání trestné činnosti, je vystaven riziku vzniku patologických závislostí a má prakticky nulovou šanci se opětovně začlenit do společnosti.⁴⁵

Strukturu zadlužení domácností v České republice lze hodnotit jako příznivou, znepokojivá je však dynamika zadlužování. Zadlužení rodin sice neohrožuje stabilitu země, ale neustále vzrůstá nebezpečí sociálního vyloučení předlužených osob.⁴⁶ Statistiky z počátku roku 2013 vykazují snižující se zadluženost českých domácností a snižující se počet nařízených exekucí, k čemuž došlo v důsledku novely exekučního řádu a občanského soudního řádu, která od roku 2013 zavedla řadu novinek, získaná data však nedokládají žádné informace o zlepšení úrovně finanční gramotnosti a lepší orientaci ve finanční problematice občanů České republiky.⁴⁷

Osvěta v oblasti finanční gramotnosti, konkrétně v boji proti předlužení, je i nadále nezbytná a zadluženým jednotlivcům či domácnostem má být poskytnuta pomoc v osvojování si základních finančních dovedností a návyků. Takto cílené finanční vzdělávání je realizováno poradnami a občanskými sdruženími, které se zabývají dluhovým poradenstvím. Pomoc jednotlivcům a rodinám nespočívá ve finanční pomoci splácení dluhu, ale posláním poradců je klientovi odborně poradit a předat mu dostatečné znalosti a zkušenosti k tomu, aby si předlužený klient byl schopen pomoci sám. Pomoc tedy spočívá ve změně postoju a hodnot klienta tak, aby svou situaci řešil s rozmyslem a odpovědně; četl smlouvy, nepodléhal nátlakovým situacím vycházejících od poskytovatele finanční služby atd. Lze tedy konstatovat, že dle zaměření činnosti poraden by se výsledky měly projevit jak na poli řešení vzniklých finančních problémů, tak v oblasti rozvoje finančního vzdělávání. Konkrétním projektům poraden a občanských sdružení je pozornost věnována v kapitole 3.1.

⁴⁵ GJURIČOVÁ, M. *Prevence se musí vyplatit* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.finance-edu.cz/prezentace/>>.

⁴⁶ PALÍŠKOVÁ, M. Jak předejít dluhové pasti. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 51.

⁴⁷ Česká televize : *Exekucí loni ubylo, na první pohled dobrá zpráva* [online]. [cit. 14. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/218661-exekuci-loni-ubylo-na-prvni-pohled-dobra-zprava/>>.

Druhou stránkou problému, na který upozorňuje Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR, je nízká míra vzdělávání a informovanosti profesionálů. Ministerstvo vnitra bude usilovat o legislativní opatření, ve kterém by do zákona o sociálních službách měla být zakotvena povinnost sociálního pracovníka nebo pracovníka v sociálních službách absolvovat kurz finanční gramotnosti. Další prioritou je zakotvení standardu lektora finanční gramotnosti, čímž by byl vytvořen jednotný minimální standard pro oblast finančního vzdělávání.⁴⁸

Finanční vzdělávání z pohledu dalšího vzdělávání a ochrany před chudobou a sociálním vyloučením.

Rozvoj finančního vzdělávání ve školství byl deklarován v roce 2005 vytvořením dokumentu *Systém budování finančního gramotnosti na základních a středních školách*, který je implementován do vzdělávacích programů na středních školách a v průběhu roku 2013 také do vzdělávacích programů základních škol.⁴⁹ Tuto část finančního vzdělávání mají v kompetencích subjekty veřejné správy. Druhý pilíř finančního vzdělávání je zaměřen na dospělou populaci, která představuje potenciální spotřebitele finančních produktů a klienty finančních služeb. Pro tuto cílovou skupinu se otvírají jiné možnosti jak zkvalitnit finanční gramotnost dospělé populace.

Jednou z cest je rozvoj zájmového a občanského vzdělávání. Na trhu se setkáme s celým spektrem vzdělávacích programů, kurzů, brožur, televizních pořadů, které propagují zájmové a občanské vzdělávání a podněcují jednotlivce k aktivní účasti na zvýšení úrovně své finanční gramotnosti. Na kvalitě poskytovaných služeb se však odráží nedostatečná kvalifikovanost lektorů a odborných pracovníků.

Problém zadlužení se týká převážně lidí s nižším vzděláváním, kteří se v důsledku svých činů dostávají na okraj společnosti a stávají se součástí

⁴⁸ JIRÁNEK, R. *Finanční vzdělávání – jeden z klíčových cílů aliance proti dluhům* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.finance-edu.cz/prezentace/>>.

⁴⁹ *Ministerstvo financí ČR. : Strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 27. února 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

znevýhodněné skupiny či skupiny sociálního vyloučení.⁵⁰ Je tedy žádoucí podporovat rozvoj zájmových činností směřujících k opětovnému začlenění této skupiny do společnosti prostřednictvím získání znalostí a dovedností v oblasti finančního vzdělávání. Takto působí organizace poskytující sociální služby z řad veřejné správy a jsou to právě sociální odbory magistrátů a terénní sociální pracovníci, na které jsou při výkonu práce kladeny velké nároky po stránce odborné, ale i při získávání si důvěry klientů. Odborníci sami docházejí do vyloučených lokalit, získávají informace od klientů a motivují je k řešení nepříznivé životní situace, aktivně jim poskytují rady, zprostředkovávají komunikaci s úřady, pomáhají s tvorbou splátkového kalendáře a podporují je v každodenních povinnostech, například ve vztahu ke svým potomkům.

1.3 Naplnění doporučení OECD a vybrané výzkumy finanční gramotnosti v České republice

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj⁵¹ jako mezinárodní organizace usiluje o pravidelnou spolupráci všech 34 členských států na zavedení směrnic pro zahrnutí finančního vzdělávání do školní výuky, rozvoj metodiky pro hodnocení efektivnosti jednotlivých programů a rozvoj mezinárodně srovnatelné metodologie pro měření finanční gramotnosti.⁵²

OECD vydalo různá doporučení k začlenění finančního vzdělávání do školního kurikula. Ve více jak dvou třetinách států OECD je i v České republice finanční vzdělávání implementováno do výuky, která se rozvíjí v posledních 13 letech a vyučuje se jak na základních, tak středních školách. Výjimkou jsou státy jako USA, Velká Británie, Austrálie, Jihoafrická republika, kde se základy finanční gramotnosti setkáváme již v předškolním vzdělávání. Naopak je velmi překvapující,

⁵⁰ PALISOVÁ, M. Jak předejít dluhové pasti? [CD-ROM]. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 5.

⁵¹ dále OECD

⁵² NINGEROVÁ, L. Finanční vzdělávání a OECD. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 21.

že finanční vzdělávání není implementováno do školního kurikula téměř v jedné třetině zemí OECD, mezi které řadíme i vyspělé země jako je Dánsko, Švédsko, Švýcarsko⁵³. Finanční vzdělávání není vyučováno ani v Indii, kde se podle statistik z roku 2011 vyšplhala celková gramotnost na 77 procent v porovnání k roku 1901, kdy celková gramotnost dosahovala pouze 6 procent. Ke zvýšení gramotnosti přispěla kampaň „Vzdělání pro všechny“ v roce 2001. Na první pohled pozitivní výsledky jsou však zeslabovány velkými rozdíly jak po regionálními, tak genderové stránce⁵⁴.⁵⁵

Jedním z doporučení OECD je, aby finanční vzdělávání ve školách bylo součástí koordinované národní strategie, přičemž důraz je kladen na vymezení jasných úkolů pro koordinátory vzdělávání, kteří zaručují implementaci finančního vzdělávání do výuky a spolupráci se samotnými pedagogy. Do roku 2009 byly národní strategie vytvořeny ve 12 z 19 států.

Dalším doporučením bylo vytvoření základního rámce, který by stanovoval očekávané výsledky, zdroje a přístupy finančního vzdělávání. Jak již plyne ze samotné definice finančního vzdělávání, cílem není pouhé předání znalostí a vědomostí, ale také výchova k postojům a hodnotovým představám jedince. Do dnešní doby neexistuje ucelený kánon zdrojů informací pro učitele, což je způsobeno různými faktory, kterými je finanční vzdělávání ovlivňováno. Jedná se především o faktory demografické, ekonomické i sociální. V posledních letech začali odborníci pracovat na učebních materiálech finanční gramotnosti, které jsou doplňovány o podkladovými materiály, informacemi z internetových stránek, školeními a konferencemi. Další možností, jak finanční vzdělávání zefektivnit a přiblížit ho praxi, je zapojení externích odborníků z různých finančních institucí, přičemž kvalitní pedagog by měl být schopen ochránit výklad před vlastní propagací finančních produktů.

⁵³ dále i Chorvatsko, Indonésie, Jamajka, Keňa, Mexiko, Rumunsko, Slovensko, Srbsko,

⁵⁴ Ze 77 procent gramotných obyvatel tvoří 44 procentních bodů muži a 33 ženy.

⁵⁵ DAVIDOVÁ, a., VOZDEK, J. Je plná gramotnost v Indii jen snem?. IHNED.cz [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://vozdek.blog.ihned.cz/c1-55758590-je-plna-gramotnost-v-indii-jen-snem>>.

Téměř polovina států splnila doporučení OECD a finanční vzdělávání se stalo povinnou složkou školní výuky, samostatný předmět je však vyučován pouze ve třetině zapojených států, jindy je integrován do jiných předmětů jako matematika a společenskovední předměty. I když záměrem OECD je zařazení finančního vzdělávání do celého procesu vzdělávání, tedy od předškolní výuky až do konce školní docházky, praxe ukazuje, že v zemích účastnících se tohoto projektu je vyučováno pouze na středních školách a na základních pouze částečně.⁵⁶

OECD se svými doporučeními bere na zřetel i druhou stranu vyučovacího procesu, a sice pedagogy. Oblast financí je oblastí dynamickou, je v neustálém vývoji a s tímto vývojem by mělo korespondovat i vzdělávání pedagogů, kteří by si potřebné znalosti měli rozvíjet formou celoživotního vzdělávání. Nelze tedy opomenout důležitost zavedení výuky finanční gramotnosti na pedagogických fakultách, kde by budoucí pedagogové měli získat prvotní potřebné znalosti, které budou moci nadále rozvíjet v profesním životě.

Tyto doporučení a směrnice jsou pravidelně diskutovány v rámci Mezinárodní sítě finančního vzdělávání⁵⁷ odborníky i širokou veřejností. INFE konference se pořádají dvakrát za rok v Paříži a v některé z členských zemí. Ve dnech 14. až 17. května 2013 se pod záštitou České národní banky tato konference uskutečnila v Praze a budou zde publikovány oficiální doporučení OECD.⁵⁸

Zaměřme svou pozornost krátce na navržená doporučení OECD ve vztahu k České republice. Finanční vzdělávání je v ČR koordinováno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky⁵⁹. I když je finanční vzdělávání povinně vyučováno, u velké skupiny ředitelů škol se netěší takové důležitosti a není klasifikováno jako samostatný předmět, ale je převážně začleněno do matematiky nebo občanské výchovy na druhém stupni ZŠ a základů společenských věd na třetím stupni vzdělávání. Prostor je otevřen i v jiných předmětech, čímž je podpořen

⁵⁶ DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. Finanční vzdělávání pro střední školy se sbírkou řešených příkladů na CD. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s 26-27.

⁵⁷ International Network on Financial Education - INFE

⁵⁸ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Podklad Ministerstva financí České republiky k projednání oblasti finančního vzdělání na schůzi Rady hospodářské a sociální dohody* [online]. [cit. 5. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.asocr.cz/cz/portal/dokumenty/tripartita/>>.

⁵⁹ dále MŠMT ČR

mezipředmětový charakter této problematiky. Tato často praktikovaná fúze finančního vzdělávání do ostatních předmětů však komplikuje kalkulaci průměrné doby výuky finančního vzdělávání za školní rok. V relativně rychlé době se podařilo finanční vzdělávání implementovat do vzdělávacích programů pro střední školy a od 1. 9. 2013 bude povinně vyučováno na základních školách.

Na mezinárodní úrovni se výzkumům finanční gramotnosti věnují organizace v rámci OECD. Do roku 2005 byly realizovány komplexní výzkumy v 5 zemích⁶⁰ OECD. Výsledky výzkumu jsou prezentovány v dokumentu *Improving Financial Literacy : analysis of issues and policies*, který zahrnuje mimo jiné i dva přístupy k testování finanční gramotnosti. První přístup, realizovaný v USA, Koreji a Austrálii, se zaměřuje na hodnocení objektivních znalostí, porozumění finanční problematice a schopnosti užít získané zkušenosti v praxi. Ve zbývajících zemích je uplatňován druhý přístup, který nahlíží na finanční gramotnost skrze jedince a jeho subjektivní hodnocení.⁶¹

První výzkum funkční gramotnosti byl realizován Sociologickým ústavem AV ČR v roce 1998. Ve výzkumu, kterého se účastnilo 13 zemí, se Česká republika umístila na předposledním místě. Tyto negativní výsledky podtrhují naléhavost zavedení preventivních opatření.⁶²

V České republice jsou od roku 2006 realizovány výzkumy jak objektivního, tak subjektivního charakteru, přičemž subjektivní výzkumy časově předcházely objektivním.

V roce 2006 realizovala Česká bankovní asociace subjektivní výzkum formou osobních řízených rozhovorů, který poskytl pohled na postoje dotazovaných na problematiku finančního plánování, osobních priorit, zabezpečení se na stáří nebo sebehodnocení úrovně finanční gramotnosti a s ní související potřebu finančního vzdělávání. Pro rozvoj finančního vzdělávání bylo směřodlatné zjištění, že potřebu

⁶⁰ Austrálie, Japonsko, Korea, USA, Velká Británie

⁶¹ OECD : *Improving financial literacy: analysis of issues and policies* [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-literacy_9789264012578-en>, s. 52 – 55.

⁶² DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, s. 69 – 70.

svého dalšího finančního vzdělávání cítí pouze polovina občanů a pro 13% je to dle jejich názoru nezbytné.⁶³

Navazující výzkum finanční gramotnosti na základně subjektivního hodnocení se uskutečnil pod správou Ministerstva financí České republiky v roce 2007. Realizaci zajišťovala agentura STEM/MARK a.s. Cílem bylo zjistit úroveň finanční gramotnosti u cílové skupiny dospělých občanů v České republice. Největší část respondentů⁶⁴ ohodnotila svou finanční gramotnost známkou tři a celé čtyři pětiny dotazovaných uvedly, že informace pro dostatečnou orientaci v oblasti financí a bank nezískali ve škole⁶⁵.

Česká kancelář společnosti McKinsey&Company se vyjádřila k úrovni finanční gramotnosti českých studentů v mezinárodním srovnání takto: *Od roku 1995, kdy Česká republika patřila mezi 6–7 nejlepších zemí, se výsledky českých čtvrtáků a osmáků výrazně zhoršily. Ve stejném období se zlepšovala úroveň států jako je Lotyšsko, Litva nebo Slovinsko.*⁶⁶

Výchozím krokem pro aktivity směřující k rozvoji finanční gramotnosti byl objektivní výzkum finanční gramotnosti občanů České republiky společností STEM/MARK a. s., který se uskutečnil v roce 2010 pod záštitou Ministerstva financí ČR společně s Českou národní bankou. Měření proběhlo v období květen - říjen 2010⁶⁷ a jeho cílem bylo postihnout všechny složky finanční gramotnosti, kterými jsou nejen znalosti a dovednosti, ale také jedincovo jednání v praktickém životě a ostatní témata související s ideální úrovní finančně gramotného jedince.⁶⁸ Výsledky ukázaly, že finanční gramotnost dospělé populace je v České republice nízká. Ministr financí se k výsledkům šetření pro elektronický deník iDnes vyjádřil takto: *„Nečekal jsem to nijak růžové, ale že budou data tak úděsná, mě překvapilo.*

⁶³ Česká bankovní asociace : O ČBA [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<https://www.czech-ba.cz/o-cba>>.

⁶⁴ 35 %

⁶⁵ V rámci základního nebo středního školství.

⁶⁶ McKinsey&Company : Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení. [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.mckinsey.cz/our-work/pro-bono-studies>>, s. 3.

⁶⁷ Šetření zadalo Ministerstvo financí společností STEM/MARK

⁶⁸ Konkrétní tematické okruhy výzkumu se týkaly oblastí: domácí finance, vytváření rezerv, finanční produkty, znalosti ze světa financí, smlouvy a stížnosti.

Téměř dvě třetiny lidí nečte smlouvy, které podepisují a zavazují se v nich k dlouhodobým platbám. Nejsou si tak vůbec vědomi možných likvidačních důsledků pro sebe a svoji rodinu.“⁶⁹ Přehled o finančních produktech v České republice a ve světě má necelá polovina dotazovaných. Obecně lze říci, že většina lidí nečte smlouvy či nerozumí určitým pasážím a stávají se tak zranitelnějšími k nekalým finančním praktikám. Většina lidí zná různé finanční produkty, ale využívá pouze základní. Výsledky průzkumu byly pak využity pro návrhy konkrétních opatření v oblasti finančního vzdělávání. Problematika finančního vzdělávání byla zároveň zahrnuta do operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost v rámci sociálního fondu Evropské unie.

Jedno z pravidelně probíhajících šetření finanční gramotnosti v mezinárodním pojetí je v rámci aktivit OECD realizován programem PISA⁷⁰. Cílem testování je poskytnout jednotlivým zemím směrodatné výsledky pro fungování a rozvoj jejich školských systémů. Testování probíhá pravidelně každé 3 roky a zacíleno je na zjišťování úrovně kompetencí patnáctiletých žáků. Obsahem testování jsou vždy kompetence z oblasti mateřského jazyka, matematiky a přírodních věd.

V roce 2012 proběhlo testování zaměřené na oblast matematické gramotnosti⁷¹ s vazbou na schopnosti žáků řešit problémové úlohy mezipředmětového charakteru. Vzhledem k pravidelné účasti České republiky na výzkumech PISA bude možné vysledovat důsledky zavedených změn v oblasti finančního vzdělávání. Výsledky budou představeny v roce 2013 na květnové konferenci v Praze.

Z výše vybraných výzkumů je zřetelné, že průzkumy finanční gramotnosti se nezaměřují na jednu cílovou skupinu, ale v souladu s Národní strategií finančního vzdělávání zaujímají širokou škálu obyvatel ČR. Nedostatky lze nalézt v metodologické a definiční nejednotnosti finanční gramotnosti. K dispozici je celá řada definic a výzkumů finanční gramotnosti realizovaných různými subjekty

⁶⁹ *IDnes : Finanční gramotnost Čechů je tristní. Lidé nerozumí tomu, co podepisují* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://finance.idnes.cz/financi-gramotnost-cechu-je-tristni-lide-nerozumi-tomu-co-podepisuji-1mc-/viteze.aspx?c=A101213_120619_viteze_hru>.

⁷⁰ Program pro mezinárodní hodnocení žáků

⁷¹ Kromě testování matematické gramotnosti se dále testovaly osobní charakteristiky, postoje žáků k výuce matematiky, jejich postoje ke škole a učitelům atd.

z řad státní správy i soukromého sektoru. Dosud však neexistují standardizovaná měření finanční gramotnosti. Pro získání makroekonomického pohledu na danou problematiku, jež by zahrnovala znalosti, postoje i schopnosti respondentů v souvislosti k finanční gramotnosti, se jeví jako nezbytné pracovat s jednou koncepční definicí a konzistentními metodami měření finanční gramotnosti.

1.4 Faktory ovlivňující jedince v procesu finančního vzdělávání

Finanční gramotnost a její osvojování v takovém pojetí, které je nám představováno v dnešní době, se zcela liší od osvojování si znalostí a dovedností našich předků. Zatímco si minulé generace osvojovaly tyto znalosti a dovednosti implicitně, prostřednictvím výchovy a vzoru životního stylu svých předků, nezbytnou účastí na chodu a zabezpečení rodiny, dnešní snahou je implementovat prvky finančního vzdělávání do vzdělávacího kurikula či vytvořit samostatný předmět věnovaný této tématice. Finanční vzdělávání je proces aktivní a dlouhodobý, v jehož průběhu na jedince působí celá řada faktorů, které následně ovlivňují úroveň jeho finanční gramotnosti. Jedná se o faktory vnější, jakými jsou například rodina a škola, a faktory vnitřní, mezi které se řadí intelektové schopnosti, genetické predispozice, motivace.

Proměny společnosti

Z. Dvořáková a L. Smrčka v publikaci *Finanční vzdělávání pro střední školy* charakterizovali šest významných faktorů, které ovlivňují finanční vzdělávání a podtrhují jeho nutnost ve školním i celoživotním vzdělávání.

Pozornost je zaměřena pouze na popis demografického vývoje v České republice a vztah k finančnímu vzdělávání je poněkud opominut. Na demografický vývoj společnosti má vliv celá řada faktorů, jako je natalita, mortalita, sňatkovost, rozvodovost, migrace, podle kterých jsou zpracovávány statiky. Po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2005 a otevření hranic v rámci začlenění do Schengenského prostoru se země, dříve spíše emigrační, stává zemí migrační či průchozí. Česká republika se svým demografickým vývojem přibližuje modelu států severozápadní Evropy, pro něž jsou typické nízká úroveň plodnosti a rostoucí

střední délka života v důsledku prodlužujícího se věku, ale i sociální a ekonomický vývoj společnosti.⁷²

Koncept finančního vzdělávání je zaměřen dvoupilířově a ve druhém pilíři se konfrontuje i s důsledky neustálého stárnutí populace, na které musí reagovat vláda, a to zajištěním nákladů na sociální zabezpečení, zdravotní péči a penzijním zajištěním. Ekonomicky neaktivní obyvatelé nejsou jen z řad seniorů, ale také studentů, jejichž délka studia se neustále prodlužuje. Na druhou stranu se dnes setkáváme s fenoménem pracujících studentů, kteří sice do státního rozpočtu nepřispívají odvody daní, ale výrazně se zvyšuje kupní síla této skupiny obyvatelstva. Kromě toho je nutné poznamenat i fakt, že lidé s vyšším dosaženým vzděláním jsou v průběhu svého pracovního života ekonomicky aktivnější než lidé s nižším vzděláním. Stejně tak jako v ostatních státech je změna důchodového systému nevyhnutelným krokem. Hlavním trendem v rámci změn důchodových systémů v zemích OECD je přechod ze systému státem stanovovaných dávek do penzijního systému, kde lidé v důchodovém věku nebudou závislí na dávkách od státu, ale jejich příjem bude závislý na předchozích příspěvcích na důchod. Pro lepší přijetí nutných změn je důležité občany naučit spoléhat více na sebe sama než na stát a naučit je zacházet s vlastním majetkem, podnítit je k finančnímu plánování a spoření. Především občané středního a staršího věku se musí snažit přijmout jiný vzorec myšlení, probořit zažitě zvyklosti a být otevření novým informacím, neboť jen jako finančně vzdělaní občané budou schopni vyhledávat a vybírat lepší, levnější a výhodnější produkty a služby.

Školní prostředí

S proměnou společnosti souvisí i téma proměny rodiny jako základní sociální jednotky, a sice rodiny a jejího vlivu na finanční gramotnost. Rodinné prostředí hraje velmi důležitou roli při ovlivňování finanční gramotnosti jeho členů. Proces výchovy a vzdělávání v rodině je primárním výchovným a vzdělávacím procesem, v rámci kterého jsou dítěti předávány základní návyky, přístupy a vzorce chování.

⁷² LANGHAMROVÁ, J. Demografický vývoj. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 51.

Rozvoj finanční gramotnosti v rodině směřuje pozitivním směrem za předpokladu, že rodina po ekonomické stránce správně funguje. Základem pro zdravé fungování rodiny je soudržnost, adaptabilita a komunikace. Soudržnost zahrnuje přiměřenou samostatnost a nezávislost jedinců, adaptabilita pak odráží schopnost rodiny přizpůsobit se změnám a nárokům života a jednotlivým fázím rodinného životního cyklu. Zdravá komunikace slouží k vytváření pozitivní rodinné atmosféry.⁷³

I instituce rodiny prochází určitými změnami, které mají dopad na samotné jedince i na společnost. Velkou roli hraje například neúplnost rodiny, nezaměstnanost pracovních členů rodiny, absence odpovídajícího výchovného přístupu. Mezi vlivné faktory mohou mimo faktorů vycházejících z vnitřní struktury rodiny patřit například i sociokulturní diskriminace, s nimiž úzce souvisí socioekonomické znevýhodnění, zhoršení životních podmínek nebo nedostatek podpůrných služeb. Negativní faktory, které působí na jedince v průběhu jeho cesty k dospělosti, se mohou promítat do různých aspektů jejich osobnosti a života, velmi často se však promítají do chování jedince v jejich nežádoucí formě. Finanční vzdělávání si klade za cíl předat jedinci nutné znalosti a dovednosti nezbytné pro uspokojující život v dnešní společnosti.

Na cestě za vzděláváním je povinností každého jedince projít základní školní docházkou. Školní prostředí je tedy dalším faktorem, který ovlivňuje finanční gramotnost populace. Národní program rozvoje vzdělávání 2004 reagoval na nové nároky, které s sebou přinesla informační společnost, a ty zahrnují vyšší úroveň vzdělávání a celkově zvýšení úrovně všeobecného vzdělávání a právě osvojování si funkční stránky gramotnostních dovedností, je zároveň cílem základního i středního vzdělávání.⁷⁴ Úkolem školy je poskytovat žákům podnětné prostředí pro rozvoj jejich osobností. Finanční vzdělávání navazuje na základy, které si žáci přinášejí ze svého rodinného prostředí. Z hlediska finanční gramotnosti by měla škola žákům poskytovat dostatek příležitostí, kde by mohli uplatnit získané znalosti a dovednosti.

⁷³ BALABÁN, Z. a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2.aktul. vyd. Praha: COFET, 2011, s. 33.

⁷⁴ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky : Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : Bílá kniha* [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-bila-kniha-2001>>, s. 52.

Pedagogové by měli být schopni propojit teoretické znalosti předávané žákům s praktickými a žáci by měli mít možnost zažít naučené postupy v praxi. Pedagog by se při výuce neměl spoléhat jen na základní kurikulární dokument, jímž je učebnice, ale měl by snažit vytvářet příležitosti k myšlení, jednání a užití získaných znalostí a dovedností. Takovými příležitostmi jsou exkurze, výlety, diskuze, debaty, které přinášejí vhodné prostředí po evaluaci správného pochopení učiva žáky. Úloha české školy v dnešní době se svou podobou snaží přibližovat modelům, které jsou nám známy z fungování škol v západní Evropě, kde škola neslouží pouze k předávání znalostí, ale důraz je kladen na všechny stránky žákovy osobnosti a někdy dokonce supluje funkce rodin, které selhávají při výchově svých dětí.

Motivace a zájem

Proces finančního vzdělávání a dosažení určitého stupně finanční gramotnosti souvisí s motivací a zájmem. Pedagogický slovník charakterizuje motivaci „*jako souhrn vnitřních a vnějších faktorů, které: 1. vzbuzují, aktivují, dodávají energii lidskému jednání a prožívání; 2. zaměřují toto jednání a prožívání určitým směrem; 3. řídí jeho průběh, způsob dosahování výsledků; 4. ovlivňují též způsob reagování jedince na své jednání a prožívání, jeho vztahy k ostatním lidem a světu.*“⁷⁵ Hlavním motivem určujícím směr lidského chování je z hlediska finanční gramotnosti uspokojování potřeb, mezi které v dnešní moderní globalizované společnosti patří z velké části majetek a množství peněz, neboť ty jsou měřítkem spokojenosti mnohých členů dnešní společnosti. Pro dnešního ekonomicky aktivního člověka je uspokojení primárních potřeb, jako jsou hlad, žízeň, spánek a dostatečné platové podmínky, základním předpokladem pro další rozvoj. Mezi společenské potřeby je nutné zařadit i jistotu pracovní pozice a výkon práce v chráněném prostředí, které nenarušuje lidské zdraví. V návaznosti na stále se prodlužující pracovní dobu lze ze strany zaměstnavatelů pozorovat zvyšující se snahy o zajištění přátelského pracovního kolektivu. Mezi nejvyšší potřeby se pak řadí potřeba kvalifikačního růstu, uznání za vykonanou práci a prestiže.

⁷⁵ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. 3. vyd. Praha : Portál, 2001, s. 127.

Důležitým úkolem rodičů a pedagogů je směřovat žáky k získání zdravé motivace, k tomu, aby se zamýšleli nad svou budoucností a hodnotami, které je povedou k zajištění sebe a své rodiny. Tomu odpovídá funkční definice finanční gramotnosti, osvojení si souboru znalostí a dovedností.

Výše uvedené faktory v rodině, ve vzdělání a v postojích k práci odráží jednu z nejdůležitějších proměn společnosti, a sice změnu v pojetí osobní odpovědnosti za svůj život, sociální a ekonomické postavení, za svoji práci, vzdělání, životní úroveň a vše další.⁷⁶ Sociologické výzkumy a každodenní realita ukazují, že ne všechny skupiny obyvatel byly schopné a ochotné nastalé změny přijmout. Doc. PhDr. Pavel Kuchař, CSc. dochází v knize *Finanční vzdělávání pro střední školy* k podstatnému závěru - „ani případná osobní negativní zkušenost, ani zmíněné dlouhé časové období dosud plně nevytlačily z vědomí části populace navyklé stereotypy či vzorce chování. Zejména u skupin s nižším vzděláním a starších věkových ročníků patrně nelze předpokládat zásadnější změnu jejich jednání. O to větší význam má narušení zmíněných stereotypů u nejmladších skupin, které pak mohou hrát roli určitých poradců pro své rodiče či prarodiče.“⁷⁷

⁷⁶ KUCHAR, P. Proměny společnosti a individuálních hodnot. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 106.

⁷⁷ Tamtéž, s. 107.

2 Místo finančního vzdělávání ve školním vzdělávání

V následující kapitole bude na finanční vzdělávání nahlíženo v kontextu rozvoje vzdělávání České republiky. Pro názornější pochopení odrazu obsahů finančního vzdělávání, které stanovují závazné cíle pro školy, byl analýze podroben Národní program rozvoje vzdělávání, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, Rámcový vzdělávací program pro střední odborné školy s maturitou a Rámcový vzdělávací program pro střední odborné školy s výučním listem. Sledovány budou prvky finančního vzdělávání ve vybraných vzdělávacích oblastech, klíčových kompetencích, průřezových tématech a jejich aplikace do každodenního života jedince. Dále budou zanalyzovány kroky jednotlivých aktérů ve státní sféře podílejících se na rozvoji finančního vzdělávání a představeny vybrané publikace vzniklé pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

2.2 Dokumenty vzniklé v rámci rozvoje finančního vzdělávání

Obsah vzdělávání byl předmětem velké pozornosti především v šedesátých letech 20. století v souvislosti s tzv. kurikulárním hnutím. Částečný neúspěch těchto snah o reformu kurikula přinesl v následujících desetiletích ústup zájmu o obsahovou dimenzi vyučování.⁷⁸

2.2.1. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice

Základními státními dokumenty systému kurikulárních dokumentů vymezujících počáteční vzdělávání jako celek jsou Národní program rozvoje vzdělávání

⁷⁸ DVOŘÁKOVÁ, M. *Rodina jako téma oborové didaktiky* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/index.php?search=rodina%20jako%20t%20%20E9ma%20oborov%20%20did&sid=2&search_btn=%20Vyhledat%20&lng=cs&lsn=10&jiid=16&jcid=130.

(Bílá kniha)⁷⁹ a rámcové vzdělávací programy. Bílá kniha je pojatá jako systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směřovatelné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.⁸⁰ V Bílé knize se Česká republika zavázala o rozvíjení programů evropské spolupráce ve vzdělávání a mobility, které se zabývají školním vzděláváním pro budoucnost, lidským a sociálním kapitálem, udržitelným růstem a vývojem, rozvojem informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání. V rámci těchto programů se Česká republika zavázala k účasti na projektu PISA, prostřednictvím kterého je možné posoudit a srovnat výsledky vzdělávání v oblastech čtenářské gramotnosti, matematice a přírodních vědách s ostatními zeměmi v rámci OECD. I když není finanční vzdělávání v Bílé knize explicitně vyjádřeno a zakotveno, lze předpokládat, že prvky finančního vzdělávání jsou studentům předávány v matematice a společenských vědách. Předpokladem tohoto tvrzení je očekávaná flexibilita pedagogů na změny ve společenském systému a obnově tržní ekonomiky po listopadu 1989.

Základní kurikulární dokumenty české vzdělávací soustavy, uvedené v Bílé knize, jsou rámcové vzdělávací programy, které vymezují závazné rámce pro jednotlivé etapy školního vzdělávání, stanovují vzdělávací obsahy, klíčové kompetence.

Prvky finančního vzdělávání se do rámcových vzdělávacích programů začaly dostávat v roce 2007, kdy Pracovní skupina pro finanční vzdělávání vydala Standardy finanční gramotnosti, které jsou součástí Systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Standardy finanční gramotnosti stanovují cílový stav úrovně jak pro základní⁸¹, tak střední vzdělávání.⁸² RVP slouží

⁷⁹ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice vznikl na základě usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999.

⁸⁰ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní program rozvoje vzdělávání* [online]. [cit. 5. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republike-bila-kniha-2001>>, s. 7.

⁸¹ 1. stupeň a 2. stupeň základního vzdělávání

⁸² *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 10. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>>, s.8.

také jako východiska pro konkrétní vzdělávací programy a aktivity, které směřující k rozvoji a zvyšování úrovně finanční gramotnosti specifických cílových skupin.

Od vydání Národní strategie rozvoje vzdělávání v roce 2001 prošla česká společnost výraznými změnami, které mají výrazný vliv na to, jak společnost přistupuje ke vzdělávání a školství. Jasná vize do budoucna, která bude zacílena na slabá místa vzdělávací politiky České republiky⁸³, je v současné době připravována v podobě nové strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020, která bude pokračovat ve směrech vyznačených Bílou knihou a zároveň se poučí z chyb souvisejících s procesem její implementace.⁸⁴

Připravovaná strategie by neměla sloužit jako návod k výuce, ale jako základní a závazné vodítko k řízení vzdělávacího systému pro stát, kraje a obce v oblastech, jak posílit relevanci a prestiž školy a školního vzdělávání, formulovat ověřitelné standardy jako předpoklad zajišťování kvality, proměnit roli i připravenost učitelů jako předpokladu kvalitní výuky a zkvalitnit řízení vzdělávacího systému a posilovat jeho kapacity.⁸⁵

V souvislosti se současnou politickou reprezentací a konáním parlamentních voleb 2014 je žádoucí, aby nová strategie vzdělávání 2020 byla schválena do konce vládního období nynější vlády⁸⁶, a to z důvodu naléhavosti řešit jednotlivé nedostatky ve vzdělávací politice České republiky. Důsledkem neexistence dokumentu, ve kterém by byly konkrétně formulovány ověřitelné standardy a konkrétní kompetence jednotlivých aktérů na poli vzdělávání, bude docházet k prohlubování již vzniklých problémů.

⁸³ Nestabilita vládnutí a slabá politická podpora, nesplnění základní úlohy zastřešujícího strategického dokumentu, nedostatečná konkretizace cílů, chybějící ukazatele nebo jejich nedostatečný monitoring, přílišná komplexnost opatření a jejich míšení s nástroji.

⁸⁴ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Hlavní směry strategie vzdělávací politiky do roku 2020 – Vstupní materiál do veřejné konzultace k přípravě Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020* [online]. [cit. 8. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzdelavani2020.cz/clanek/12/aktualni-dokumenty.html>>.

⁸⁵ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Proč Česká republika potřebuje novou strategii pro vzdělávání* [online]. [cit. 8. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzdelavani2020.cz/>>.

⁸⁶ Koaliční vláda ve vládním období 2010 -2014 je složena z ODS, TOP 09, LIDEM.

2.2.2 Finanční gramotnost v RVP ZV

Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Je jedinou etapou vzdělávání, kterou povinně absolvuje celá populace žáků ve dvou obsahově, organizačně a didakticky navazujících stupních.⁸⁷

Zatímco rámcové vzdělávací programy pro gymnázia, pro gymnázia se sportovní přípravou a RVP pro střední odborné vzdělávání⁸⁸ zahrnují Standardy finanční gramotnosti od roku 2007, v rámci základního vzdělávání byla situace dlouho dobu zcela odlišná. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání nabyt své účinnosti k 1. 9. 2005 a jistými úpravami, ve smyslu doplnění nových vzdělávacích oborů⁸⁹, prošel v roce 2010 a následně v roce 2012, kdy byly začleněny Standardy základního vzdělávání⁹⁰. Práce na úpravách RVP ZV v souvislosti se zakomponováním úprav všešlých z mezirezortních jednání⁹¹ byla zahájena na podzim 2011. Na základě těchto jednání byla do RVP ZV začleněna finanční gramotnost a upravena byla aktuální témata, jejichž opodstatnění plyne z vládních dokumentů nebo legislativních dokumentů příslušných rezortů. Do 1. 9. 2013 probíhá výuka finanční gramotnosti na základních školách na dobrovolné bázi, přičemž záleží na řediteli školy, zda a jakým způsobem je finanční gramotnost do výuky zahrnuta. V souvislosti s touto změnou je důležité uvést, že RVP ZV vytvořené v roce 2005 určité oblasti finanční gramotnosti zahrnovaly. Účelem úprav bylo na daná témata upozornit a zdůraznit jejich důležitost. Stejně tak došlo pouze k úpravám a změnám v očekávaných výstupech základního vzdělávání, ale ne k jejich navýšení.⁹²

⁸⁷ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Upravený RVP ZV s barevně vyznačenými změnami* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>, s. 19.

⁸⁸ v české vzdělávací soustavě bylo vypracováno 61 RVP pro střední odborné vzdělávání.

⁸⁹ Filmová a audiovizuální výchova, taneční a pohybová výchova, etická výchova.

⁹⁰ Standardy pro základní vzdělávání jsou vytvořeny pro základní úroveň, tedy stanoví minimum toho, co musí žák na konci 5. a 9. ročníku základní školy znát a umět.

⁹¹ Mezirezortních jednání se účastnilo MF, MV, MO, MD, MZ, Výbor na ochranu rodičovských práv, Úřad vlády

⁹² *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Informace o úpravách RVP ZV 201* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>.

Problematika finanční gramotnosti byla začleněna do vzdělávací oblasti Matematika a její aplikace, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, konkrétně do vzdělávacích oborů Výchova k občanství.

Znalosti a dovednosti vzdělávací oblasti *Matematika a její aplikace* jsou nezbytné pro jedincovo bytí v dnešní společnosti, která je velkou měrou založena na finančních vztazích. Zvládnání matematických postupů je i předpokladem pro účast na fungování a rozvoji této společnosti. K naplnění těchto cílů vymezuje RVP ZV odpovídající obsah vzdělávání, ze kterého se oblasti finanční gramotnosti nejvíce dotýká učivo vzdělávacího oboru 2. stupně základního vzdělávání Číslo a proměnná. To navazuje na vzdělávací obor Číslo a početní operace 1. stupně základního vzdělávání, který byl úpravou RVP ZV rozšířen o přirozená, celá, desetinná čísla a zlomky. Ve vzdělávacím oboru Číslo a proměnná si žáci osvojují aritmetické operace v jejich třech složkách: dovednost provádět operaci, algoritmičké porozumění (proč je operace prováděna předloženým postupem) a významové porozumění (umět operaci propojit s reálnou situací). Učí se získávat číselné údaje měření, odhadováním, výpočtem a zaokrouhlováním. Seznamují se s pojmem proměnná a s její rolí při matematizaci reálných situací.⁹³

V souvislosti s finanční gramotností směřuje obsah tematického okruhu Lidé kolem nás vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět v 2. období⁹⁴ 1. stupně základního vzdělávání k získání prvotních poznatků a dovedností občana demokratického státu, který je seznámen se základními právy a povinnostmi a se světem financí. Za pomoci názorných pomůcek, přírody a činnosti lidí, hraní určitých rolí a řešení modelových situací je žák veden k orientaci v problematice peněz a cen a k odpovědnému spravování osobního rozpočtu.⁹⁵ V souladu s navrženými změnami byla pozměněna témata učiva tohoto tematického okruhu; učivo soukromého, veřejného, osobního, společného vlastnictví a hmotného i nehmotného majetku bylo zachováno a obecně charakterizované učivo o penězích bylo nahrazeno výukovou látkou rozpočtu,

⁹³ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Upravený RVP ZV s barevně vyznačenými změnami* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>, s. 29 – 31.

⁹⁴ 4. až 5. ročník

⁹⁵ Tamtéž, s. 38-39.

příjmů a výdajů domácnosti, hotovostních a bezhotovostní formy peněz, způsobů placení, úspor, půjček a bank jako správce peněz. Konkrétními očekávanými výstupy žáka je orientace v základních formách vlastnictví, používání peněz v běžných situacích, odhad a kontrola jak cen nákupu a vrácených peněz, tak nemožnosti realizace všech chtěných výdajů. Na základě těchto znalostí pak žák vysvětlí, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vracet dluhy.⁹⁶

Na 2. stupni základního vzdělávání je finanční gramotnosti pozornost věnována ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost, která zahrnuje, mimo jiné⁹⁷, vzdělávací obor Výchova k občanství. K nejvýraznějším změnám a doplnění učiva došlo v obsahu vzdělávání tématu Člověk a hospodářství, které bylo revizí obohaceno o učivo z oblasti hospodaření domácnosti, bankovního sektoru a finančního trhu. Zároveň byly navýšeny požadavky očekávaných výstupy. Z hlediska Bloomovy taxonomie je rozdíl patrný; očekávané výstupy před revizí byly charakterizovány na nižších kognitivních úrovních: zapamatování a pochopení. Nynější úprava RVP ZV zahrnuje očekávané výstupy na vyšších kognitivních úrovních analýzy, syntézy i hodnocení.

V souvislosti s významným postavením finančního vzdělávání v oblasti ochrany spotřebitele byl obsah vzdělávání přizpůsoben i tomuto tématu. Téma ochrany spotřebitele nalezneme ve vzdělávacím tématu Člověk, stát a právo, v učivu zahrnující právo v každodenním životě, významu právních vztahů, důležitých právních vztahů a závazků z nich vyplývajících, základních práv spotřebitele a styku s úřady.⁹⁸

Dalšími vzdělávacími obory, kde je možné využít téma rozvoje finanční gramotnosti, jsou nepovinný obor Provoz a údržba domácnosti a povinný Svět práce vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. V prvním okruhu byly již před revizí RVP ZV součástí výuky finance, provoz, údržba domácnosti, které korespondují se

⁹⁶ Tamtéž, s. 42.

⁹⁷ Dějepis, Zeměpis

⁹⁸ Tamtéž, s. 53.

Standardy finanční gramotnosti o hospodaření domácnosti. Druhý okruh zahrnuje fungování trhu práce a nové pojmy jako je zaměstnání a podnikání.⁹⁹

Celá řada očekávaných výstupů uvedených v RVP ZV cílí na řešení různých problémových situací, na kritické zhodnocení, vyhledávání informací a schopnosti nést odpovědnost za svá rozhodnutí. Tyto výstupy jsou obsaženy v klíčových kompetencích. Z definice klíčové kompetence¹⁰⁰ jako *souboru vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě*¹⁰¹ tedy vyplývají všechny očekávané výstupy, ukotvené v definici finanční gramotnosti. Problematika témat souvisejících s finanční gramotností v rámci základního vzdělávání se odráží především v klíčové kompetenci řešení problémů, dále pak v kompetenci pracovní a občanské.

Aktuální okruhy problémů současného i budoucího světa se odráží v průřezových tématech¹⁰², které představují důležitý formativní prvek základního vzdělávání a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.¹⁰³ Finanční vzdělávání je uplatňováno v tematickém okruhu Morální rozvoj průřezového tématu Osobnostní a sociální výchova, prostřednictvím kterého jsou v žácích rozvíjeny rozhodovací dovednosti pro řešení problémů, vytvářeno povědomí o kvalitách typu odpovědnost, spolehlivost, spravedlivost.

⁹⁹ Tamtéž, s. 92.

¹⁰⁰ V základním vzdělávání jsou vymezeny klíčové kompetence: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 8.

¹⁰² V základním vzdělávání jsou vymezena průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova, mediální výchova.

¹⁰³ Tamtéž, s. 107.

2.2.3 Finanční gramotnost v RVP G

Požadavky na znalosti finanční gramotnosti jsou obsaženy v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia¹⁰⁴ s platností od 1. 9. 2009.

Prvky finančního vzdělávání jsou implementovány do RVP G do vzdělávacích oblastí Matematika a její aplikace, Člověk a společnost, Člověk a svět práce, Informatika a informační a komunikační technologie. V rámci RVP G odpovídá jedna vzdělávací oblast jednomu nebo více vzdělávacích oborům.

Vzdělávací oblast Matematika a její aplikace je zároveň i povinným vzdělávacím oborem. Ve vztahu k finanční gramotnosti je tato oblast pro žáky důležitá, protože jim zprostředkovává potřebný matematický aparát k pochopení zákonitostí fungování finančních vztahů a analýzy finančních produktů. Rozvoj tohoto matematického aparátu je zastoupen ve vzdělávacím obsahu Závislosti a funkční vztahy, jehož výstupem je interpretace složeného úrokování z funkčního hlediska, aplikace exponenciální funkce a geometrické posloupnosti ve finanční matematice.¹⁰⁵

Velmi podstatnou vzdělávací oblastí, ve které jsou zakotveny prvky finančního vzdělávání, je Člověk a společnost. Oblast Člověk a společnost zahrnuje vzdělávací obory Občanský a společenskovední základ a Dějepis a Geografie. Přesto, že v RVP G vztah k financím přímo vyjádřen není, k rozvoji finanční gramotnosti patří učivo části Občan a právo, jehož výstupy korespondují se Standardy finanční gramotnosti studenta střední školy. Ve vzdělávací oblasti Člověk a společnosti je student učen kritickému reflektování společenské skutečnosti, veden k upevnování pocitu odpovědnosti za sebe jako jednotlivce i jako člena určitého společenství a k ochotě podílet se na veřejném životě.¹⁰⁶

Se standardy finanční gramotnosti nejvíce koresponduje obsah vzdělávací oblasti Člověk a svět práce, jejímž cílem je uvést jedince do plnohodnotného profesního i ekonomického občanského života, a zahrnuje témata, bez kterých se

¹⁰⁴ dále RVP G

¹⁰⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>, s. 24.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 38-42.

jedinec v profesním i osobním životě neobejde, a proto je velký důraz kladen na praktickou aplikaci získaných dovedností za pomoci zprostředkování autentických materiálů, moderních informačních technologií, debat s odborníky, dále na klíčové kompetence a mezipředmětové vztahy s využitím dosavadních znalostí a dovedností žáků z jiných oblastí. Vzdělávací oblast Člověk a svět práce zaujímá specifické postavení v rámci RVP G a je povinností škol, aby obsah této vzdělávací oblasti zahrnuly do školního vzdělávacího programu ať už samostatně jako předmět nebo v propojení s jinými obory. Se standardy finanční gramotnosti korespondují vzdělávací obsahy Tržní ekonomika, Národní hospodářství a úloha státu v ekonomice, Finance. Učivo tématu Tržní ekonomika se zaměřuje na vysvětlení základních ekonomických pojmů a subjektů participujících na trhu. Pozornost je věnována rozvinutí schopnosti analyzovat a kriticky posoudit obsahy nabízené marketingem, public relations, reklamou a reklamními agenturami. Národní hospodářství a úloha státu v ekonomice zahrnuje makroekonomické veličiny fiskální, monetární a sociální politiky. Student je, mimo jiné, seznámen s postupy souvisejícími s jeho daňovými povinnostmi, s výpočtem životního minima a možnostmi v případě ztráty zaměstnání. Vzdělávací obsah Finance předkládá učivo peněz, hospodaření domácnosti, finančních produktů a bankovní soustavy. Na základě získaných znalostí a dovedností bude jedinec schopen používat nejběžnější platební nástroje, směnit peníze za použití kurzovního lístku, ale také navrhnout řešení schodkového a přebytkového rozpočtu, navrhnout využití volných finančních prostředků, vybrat si nejvýhodnější finanční produkt a uplatnit svá práva jako spotřebitel při nákupu zboží a služeb.¹⁰⁷

Souvislost finanční gramotnosti se vzdělávací oblastí Informatika a informační a komunikační technologie¹⁰⁸ je v poměrech současné doby zjevná. Orientace a schopnost práce s ICT¹⁰⁹ se stává nezbytností pro uplatnění jedince nejen v profesním, ale také v osobním životě. Nelze však opomenout rizikové faktory jako je zneužívání, klamavé reklamy, spamy, riziko bezhotovostních

¹⁰⁷ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>, s. 49-50.

¹⁰⁸ dále ICT

¹⁰⁹ Internet, počítač

plateb po internetu, které s sebou ICT přinášejí. Proto je nezbytné klást důraz i na bezpečnostní a etickou stránku ve výuce finančního vzdělávání.¹¹⁰

Stejně tak jako se finanční gramotnost prolíná do více vzdělávacích oblastí, tak se prolíná i v rámci klíčových kompetencí. V RVP G lze nalézt vzdělávací obsahy, které svými cíli směřují k rozvoji příslušných kompetencí. Kompetence sociální a personální zajišťuje téma osobních financí a reakce na změny v okolí. Otázka rozpočtu (osobního, rodinného, firemního, státního) je součástí občanské kompetence a kompetence k podnikavosti tvořena rozvojem finanční gramotnosti budoucího podnikatele.¹¹¹

V RVP G je definováno pět průřezových témat: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova. Vzdělávací obsahy průřezových témat reprezentují aktuální okruhy problémů současného světa a pomáhají rozvíjet osobnost žáka v oblasti postojů a hodnot. Ve výuce představují příležitosti pro vzájemnou spolupráci studentů i pro individuální rozvoj jedince.¹¹²

I když finanční gramotnost není samostatným průřezovým tématem, její ukotvení v RVP G je nezpochybnitelné a je věcí ředitele školy, zda vyslyší naléhavost finančního vzdělávání a zařadí finanční gramotnost do školního vzdělávacího programu dané školy.

¹¹⁰ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>, s. 64.

¹¹¹ PETÁŠKOVÁ, M. Vybrané výukové metody [CD-ROM]. In DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1.vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 4.

¹¹² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>, s. 65.

2.2.4 Finanční vzdělávání v RVP středního odborného vzdělávání – obchodní akademie

Rámcové vzdělávací programy oborů středního vzdělávání zahrnují 32 RVP oborů středního vzdělávání s maturitní zkouškou. Pro účely této práce byl vybrán RVP 63 – 41 – M/02 Obchodní akademie.

Pojetí RVP pro střední odborné školy¹¹³ je založené na splnění čtyř cílů vzdělávání pro 21. století formulovaných komisí UNESCO: učit se poznávat, učit se učit, učit se být, učit se žít s ostatními.¹¹⁴

Absolvent studia na obchodní akademii se uplatní na trhu práce především v ekonomické sféře jako zaměstnanec nebo v rámci vlastní podnikatelské aktivity. Mezi jeho dovednosti patří vedení účetnictví, schopnost používat dva cizí jazyky jako prostředek profesionální komunikace, ovládat programové vybavení počítače při řešení ekonomických úloh včetně práce s internetem.¹¹⁵

RVP pro střední odborné vzdělávání usilují o zlepšení uplatnění absolventů středního odborného vzdělávání na trhu práce, rozvinutí schopnosti dále se vzdělávat a rekvalifikovat a tím reagovat na potřeby trhu práce v regionu a vést kvalitní osobní a občanský život.¹¹⁶

RVP pro SOŠ reaguje na požadavky v profesní kvalifikaci, které vycházejí z trhu práce a od zaměstnavatelů. Mimo odborné vzdělávání je důraz kladen i na význam všeobecného vzdělávání, které je důležité pro celoživotní vzdělávání a přizpůsobení se měnícím se životním i pracovním podmínkám.

Obsah všeobecného vzdělávání v RVP SOŠ je stejně jako v RVP G koncipován nadpředmětově podle vzdělávacích oblastí a zároveň usiluje o propojení teoretických znalostí s praktickými dovednostmi.

¹¹³ dále RVP SOŠ

¹¹⁴ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání 63-41-M/2 Obchodní akademie* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>, s. 3.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 13.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 4.

RVP SOŠ vymezuje obecné cíle středního odborného vzdělávání, ve kterých se prolínají jednotlivé vzdělávací obory, klíčové kompetence, profesní kompetence.

Střední odborné vzdělávání směřuje

- k osvojení obecných principů a strategií řešení problémů (praktických i teoretických) stejně jako dovedností potřebných pro práci s informacemi
- na základě poznání pojmových struktur k lepšímu porozumění světu a uvědomění si nezbytnosti udržitelného rozvoje
- k formování aktivního a tvořivého postoje žáků k problémům a k hledání jejich různých řešení
- k rozvoji aktivního přístupu žáků k pracovnímu životu a své profesní kariéře včetně schopnosti přizpůsobovat se změnám na trhu práce.¹¹⁷

RVP SOŠ zahrnuje osm vzdělávacích oblastí (Jazykové vzdělávání a komunikace, Vzdělávání a komunikace v cizím jazyce, Estetické vzdělávání, Společenskovední vzdělávání, Přírodovědné vzdělávání, Matematické vzdělávání, Vzdělávání pro zdraví, Vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích, Odborné vzdělávání).

Ve společenskovední oblasti vzdělávání je kladen důraz především na přípravu pro praktický život a celoživotní vzdělávání, na kultivaci historického, politického, sociálního, právního a ekonomického vědomí studentů a k posilování mediální a finanční gramotnosti.¹¹⁸ Obsahem učiva Člověk v lidském společenství ve Společenskovední vzdělávací oblasti z pohledu finančního vzdělávání je téma nabytí majetku, rozhodování o finančních záležitostech jedince a rodiny, o rodinném rozpočtu a zodpovědného hospodářství, řešení krizových finančních situací a sociálního zajištění občanů. Výsledkem vzdělávání je pak schopnost žáka

¹¹⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání 63-41-M/2 Obchodní akademie* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>, s. 6.

¹¹⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání 63-41-M/2 Obchodní akademie* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>, s. 20.

rozlišit pravidelné a nepravidelné příjmy a výdaje a na základě toho sestavit rozpočet domácnosti, navrhnout řešení schodkového či přebytkového rozpočtu domácnosti.¹¹⁹

Oblast matematického vzdělávání má kromě všeobecně vzdělávací i odbornou složku vzdělávání. Obecným cílem je naučit studenta používat matematiku v různých životních situacích. V RVP SOŠ obchodní akademie v učivu posloupnosti a jejich využití je zařazena finanční matematika, jejímž cílem je předat studentovi znalosti pro jednoduché finanční výpočty a pro orientaci v základních pojmech finanční matematiky.¹²⁰

V profilu absolventa obchodní akademie je odkaz na schopnost ovládat programové vybavení počítače při řešení ekonomických úloh včetně práce s internetem. Hlavním cílem výuky ICT je, aby se student naučil efektivně pracovat s technologiemi a komunikovat přes internet, naučil se používat operační systém a kancelářský software a pracovat s výpočetní technikou.¹²¹

Obsah odborné přípravy žáků obchodní akademií zahrnuje obsahový okruh Podnik, Podnikové činnosti, řízení podniku, Finance, Daně, Finanční trh, Tržní ekonomika, Národní a světová ekonomika, v rámci nichž jsou obsahy finančního vzdělávání vztaheny jak k profesní stránce života jednotlivce, tak k jeho osobní.

V RVP OA se kompetence formálně dělí na klíčové a odborné¹²², v reálném vzdělávacím procesu se však vzájemně prolínají. Personální a sociální klíčové kompetence, občanské kompetence a kulturní povědomí obsažené v RVP OA obsahově odpovídají občanským klíčovým kompetencím uvedeným v RVP G. Kompetence k podnikavosti jsou v RVP G charakterizovány obecněji, zatímco v RVP OA je kladen důraz na znalost obecných práv a povinností zaměstnavatelů a pracovníků, na vytvoření si představy o pracovních a platových podmínkách v oboru. Do klíčových kompetencí RVP OA je zahrnuta i matematická

¹¹⁹ Tamtéž, s. 21.

¹²⁰ Tamtéž, s. 36.

¹²¹ Tamtéž, s. 44.

¹²² Odborné kompetence se vztahují k výkonu pracovních činností a vyjadřují profesní profil absolventa oboru vzdělání a jeho způsobilost pro výkon povolání.

kompetence, kompetence využívat prostředků ICT. Odborné kompetence jsou pak v souladu s obsahovými okruhy ekonomické vzdělávací oblasti.¹²³

RVP OA stanovuje čtyři průřezová témata, která plní především výchovnou a motivační funkci: Občan v demokratické společnosti, Člověk a životní prostředí, Člověk a svět práce, Informační a komunikační technologie.

Cílem takto formulovaných průřezových témat je vybavit studenta znalostmi a kompetencemi, které bude moci optimálně využít pro úspěšnou profesní kariéru. Finanční gramotnosti svým obsahem je blízké průřezové téma Člověk a svět práce, jehož obsahem jsou témata pracovního poměru, pracovní smlouvy, práv zaměstnance a zaměstnavatele, mzdy a jejího výpočtu, zaměstnání v zahraničí, ale také dovednosti písemné a verbální sebe prezentace při vstupu na trh práce.¹²⁴

Průřezové téma Informační a komunikační technologie je vymezeno příslušnou vzdělávací oblastí a je tedy převážně realizováno v samostatném vyučovacím předmětu všeobecně vzdělávacího charakteru, který je charakterizován výše.¹²⁵

2.2.5 Finanční gramotnost v Rámcovém vzdělávacím programu středního odborného vzdělávání s výučním listem - obor vzdělávání prodavačské práce 66 – 51- - H/01

V Rámcovém vzdělávacím programu středního odborného vzdělávání s výučním listem pro obor prodavačské práce¹²⁶ jsou vymezeny pouze požadované výstupy absolventa středního vzdělávání a způsob realizace je ponechán na školách.

Po splnění daných podmínek (3 roky studia v denní formě vzdělávání) absolvent s dosaženým středním vzděláváním s výučním listem se uplatní na trhu práce nejen v pozici zaměstnance, ale bude mít i základní odborné předpoklady pro roli

¹²³ Tamtéž, s. 8 – 13.

¹²⁴ Žádost o zaměstnání, odpovědi na inzeráty, profesní životopis, průvodní dopis, přijímací pohovor, nácvik konkrétních situací.

¹²⁵ Tamtéž, s. 57 – 65.

¹²⁶ RVP SOŠ s výučním listem

soukromého podnikatele v oblasti obchodu.¹²⁷ Na základě takto stanovených výstupů lze předpokládat, že finanční vzdělávání RVP SOŠ s výučním listem pro obor vzdělávání Prodavačské služby bude ukotveno ve větší míře než RVP G a výuka bude cílena na rozvoj praktických dovedností na základě získaných znalostí.

RVP středního odborného vzdělávání s výučním listem v oboru prodavač zahrnuje a plně koresponduje s RVP OA v devíti vzdělávacích oblastech.

Ve vzdělávací oblasti Společenskovedního vzdělávání je hlavním cílem připravit učně na praktický, odpovědný a aktivní život a významnou úlohu hraje získání klíčových kompetencí a rozvíjení finanční a mediální gramotnosti, kterými by měl být vybaven člověk dnešní doby.¹²⁸

Obsahem této vzdělávací oblasti vztahující se k procesu rozvoje finanční gramotnosti u studentů je v učivo:

Člověk v lidském společenství:

- hospodaření jednotlivce a rodiny, řešení krizových finančních situací, sociální zajištění občanů
- právo a mravní odpovědnost v běžném životě; vlastnictví; smlouvy; odpovědnost za škodu

Člověk a hospodářství

- trh a jeho fungování (zboží, nabídka, poptávka, cena)
- hledání zaměstnání, služby úřadů práce
- nezaměstnanost, podpora v nezaměstnanosti, rekvalifikace
- vznik, změna a ukončení pracovního poměru
- povinnosti a práva zaměstnance a zaměstnavatele
- druhy škod, předcházení škodám

Česká republika, Evropa a svět

¹²⁷Národní ústav pro vzdělávání : *Rámcový vzdělávací program středního odborného vzdělávání s výučním listem pro obor vzdělávání 63-41-M/2 Prodavačské práce* [online]. [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://zpd.nuov.cz/celkove_e.htm>, s. 11.

¹²⁸ Taktéž, s 23.

- současný svět: bohaté a chudé země, velmoci; ohniska napětí v soudobém světě

Jedním z cílů v matematické vzdělávací oblasti je využití matematických poznatků v praktickém životě v situacích, které souvisejí s matematikou. Konkrétnímu učivu souvisejícímu s finančním vzděláváním a vedoucímu k získání poznatků pro praktický život moc pozornosti věnováno není.

Finanční gramotnost je zařazena do vzdělávací oblasti ekonomické vzdělávání, která je úzce propojena s průřezovým tématem Člověk a svět práce a se standardem finanční gramotnosti pro střední školy.

Obsah vzdělávací oblasti ICT v RVP SOŠ s výučním listem se obsahově kryje s RVP SOŠ obchodní akademie.

Rozdíly v klíčových kompetencích v RVP SOŠ s výučním listem a RVP SOŠ OA jsou minimální. Odborné kompetence jsou s důrazem na bezpečnostní a etickou stránku obsahem zaměřeny na vykonávání konkrétní budoucí profese.

Aktuálním společenským problémům, která jsou obsažena v průřezových tématech, není v RVP SOŠ s výučním listem nijak zvláště vymezen prostor. Obsahy průřezových témat jsou probírány v rámci disponibilních hodin, jejichž počet je v týdenním rozsahu vymezen na 25.¹²⁹

Člověk a svět práce je průřezové téma, které se nejvíce dotýká problematiky finanční gramotnosti. Svým obsahem jde o velmi široké téma a je žádoucí, aby mu byla pozornost věnována systematiky v průběhu studia.

¹²⁹ Tamtéž, s. 31.

2.3 Aktéři rozvoje finančního vzdělávání

Národní strategie finančního vzdělávání definuje subjekty, jejichž úkolem je zvyšovat finanční gramotnost, a to prostřednictvím aktivit spojených s rozvojem finančního vzdělávání. Jednotliví aktéři jsou řazeni tak, jak je uvádí Národní strategie finančního vzdělávání.

2.3.1 Vláda a samospráva

Ministerstvo financí ČR

Jako jeden z klíčových aktérů na poli finančního vzdělávání vystupuje MF ČR a do jeho kompetence spadá jako jeden ze tří pilířů ochrana spotřebitele na finančním trhu. Role MF ČR spočívá v podpoře procesu implementace finančního vzdělávání do obou rovin vzdělávání v České republice; jak do rámcových vzdělávacích programů pro základní a střední vzdělávání vydaných MŠMT ČR, tak do školních vzdělávacích programů. Pod MF ČR vznikla Pracovní skupina, jež zajišťuje diskusi a koordinaci aktivit směřujících k rozvoji finančního vzdělávání. MF ČR je také odpovědným orgánem v oblasti ochrany spotřebitele na finančním trhu.

Ministerstvo financí ČR plní svou roli na poli finančního vzdělávání průběžně, o čemž svědčí spolupráce na strategických dokumentech¹³⁰. Vzhledem k širokému spektru odborníků podílejících se na činnostech Skupiny pro finanční vzdělávání probíhá jejich komunikace elektronickou formou a jednou ročně se schází na prezenčním jednání. Ve smyslu efektivního dosažení cíle vznikla v rámci Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání podskupina, jejíž členové se poprvé sešli 5. 10. 2012 za účelem definovat principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání, které mají vymezit rozdíl mezi finančně vzdělávacím projektem a reklamou.¹³¹ Definování principu nezávislosti shledávám za důležitý krok směrem k zamezení nekalé reklamy v oblasti finančního vzdělávání.

¹³⁰ MF ČR se spolu s MŠMT ČR a MPaO ČR podílelo na vytvoření dokumentu Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách.

¹³¹ *Ministerstvo finanční České republiky* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: < http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_finvzd_prac_skupina.html>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

Do pole působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky spadá odpovědnost za stav, koncepci a rozvoj vzdělávací soustavy České republiky. Jak je uvedeno v Národní strategii finančního vzdělávání 2010, aktivity MŠMT ČR se zaměřují na první pilíř orientující se na rozvoj základního a středního vzdělávání, což obsahuje zahrnutí Standardů finanční gramotnosti do rámcových vzdělávacích programů a na další vzdělávání pedagogických pracovníků. Tuto činnost koordinují MŠMT řízené instituce¹³².

K roku 2013 splnilo MŠMT velkou část stanovených úkolů na poli implementace Standardů finanční gramotnosti do vzdělávacích programů. V roce 2009 byly standardy finanční gramotnosti zakotveny v RVP G a SOŠ. Opatřením ministra MŠMT ČR, Petra Fialy, jsou standardy začleněny i do RVP ZV s účinností od 1. 9. 2013.

V oblasti zajištění dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků podporuje MŠMT ČR projekt *Rozumíme penězům*, jehož realizátorem je občanské sdružení Aisis a GE Money Bank.

Mezi ostatní uskutečněné aktivity MŠMT ČR patří, kromě spolupráce na vytvoření dokumentu *Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ* a participace na účasti Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání, i vytvoření Metodického portálu, internetového portálu pro realizaci diskuzí k RVP a finančnímu vzdělávání. V neposlední řadě se MŠMT ČR aktivně podílí na vyhlášení soutěže *Finanční gramotnost*.

V současné době se MŠMT ČR zabývá úkolem souvisejícím s udělováním akreditací subjektům, které prostřednictvím vzdělávání pedagogických pracovníků, včetně finančního vzdělávání, podporují rozvoj finančního vzdělávání.¹³³ Jako prospěšné lze hodnotit práci v oblasti definování nezávislosti a ostatních

¹³² Národní ústav odborného vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický, Národní institut pro další vzdělávání

¹³³ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/>>.

principů pro udělování akreditací, kterou provádí podskupina Pracovní skupiny pro rozvoj finančního vzdělávání. Jde o další krok, který směřuje k uchopení problematiky finančního vzdělávání v českém vzdělávacím prostředí a zefektivnění kvality vzdělávacích programů stanovením pravidel pro jejich akreditaci.

Česká národní banka

ČNB je jedním z významných aktérů na poli finančního vzdělávání, který podporuje rozvoj finanční gramotnosti na úrovni obou pilířů stanovených v Národní strategii finančního vzdělávání i v oblasti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Od roku 2009 funguje Projekční tým finančního vzdělávání, složený z odborníků různých útvarů banky, který slouží ke koordinaci jejich aktivit s jinými institucemi¹³⁴. Její aktivity zahrnují i přednášky na Univerzitě třetího věku, finanční podporu výukových materiálů manželů Skořepových.¹³⁵ Jedním z nejnovějších projektů ČNB je projekt k narozeninám české koruny *20 let chráníme českou korunu*, který zábavnou formou žákům představuje, jak centrální banka chrání národní měnu.¹³⁶

¹³⁴ Vysoká škola ekonomická, Výzkumný ústav pedagogický

¹³⁵ Manželé Skořepovi jsou autory mnoha publikací podporující finanční gramotnost, např.: Finanční a ekonomická gramotnost, manuál pro učitele.

¹³⁶ Newsletter : 20 let chráníme českou korunu [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/20 let_cnb/newsletter/index.html>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Úkolem Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky¹³⁷ je realizovat vzdělávací modul základního poradenství v oblasti finanční gramotnosti pro zaměstnance úřadů práce a širší veřejnost.¹³⁸ V kompetenci MPSV ČR je vzdělávání pomocí rekvalifikačních kurzů, jejichž nedostatkem je nízká koordinovanost a provázanost s potřebami trhu práce. Aby činnost MPSV ČR byla koordinována a stala se standardní a všeobecně uznávanou součástí vzdělávacího systému, byla zřízena příspěvková organizace MPSV ČR Fond dalšího vzdělávání, jehož aktivitami jsou projekty a stáže ve firmách zaměřené na finanční gramotnost lidí neúspěšných na trhu práce¹³⁹. Negativní důsledky nezaměstnanosti se MPSV ČR snaží podchytit organizováním stáží pro mladé zájemce o zaměstnání či zaměstnance, kteří chtějí pracovat na svém kariéřním růstu.¹⁴⁰

Ministerstvo vnitra ČR

Ministerstvo vnitra České republiky¹⁴¹ je zodpovědné za koordinaci vzdělávacích aktivit zaměstnanců státní správy a samosprávy, za činnost v oblasti prevence kriminality a extremismu.¹⁴² MV ČR se aktivní účastí snaží naplňovat úkoly stanovené Národní strategií finančního vzdělávání. Mezi aktuální činnosti pro rok 2013 v rámci Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost v oblasti zvýšení finanční gramotnosti patří organizování seminářů pro poskytovatele sociálních služeb, kteří zprostředkovávají preventivně působí na patologické zadlužení klientů,

¹³⁷ dále MPSV ČR

¹³⁸ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani?highlightWords=n%C3%A1rodn%C3%AD+strategie+finan%C4%8Dn%C3%ADho+vzd%C4%9B1%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>>, s. 20.

¹³⁹ Vzdělávání uchazečů o zaměstnání v oblasti socioekonomických kompetencí.

¹⁴⁰ *Fond dalšího vzdělávání : Šance pro další kariéřní růst* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://fdv.mpsv.cz/index.php/177-fodn-dalsiho-vzdelavani-sance-pro-dalsi-karierni-rust>>.

¹⁴¹ dále MV ČR

¹⁴² *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani?highlightWords=n%C3%A1rodn%C3%AD+strategie+finan%C4%8Dn%C3%ADho+vzd%C4%9B1%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>>, s. 20 - 21.

dále seminářů pro zaměstnance Úřadů práce ČR a v neposlední řadě také seminářů pro veřejnost a odborníky.¹⁴³

2.4 Analýza výukových materiálu akreditovaných MŠMT

Souběžně s diskusemi o zakotvení finanční gramotnosti do pedagogických dokumentů a definování Standardů finanční gramotnosti v roce 2007 vznikala celá řada učebnic a metodických publikací, které byly pedagogům zapojených škol oporou ve výuce a v přípravě školních vzdělávacích programů.

Do dnešní doby vzniklo velké množství učebnic, cvičebnic pro žáky, metodických příruček pro pedagogy a dalších doplňkových výukových materiálů, které ozřejmují oblast finančního vzdělávání a slouží k výuce finanční gramotnosti.

Vydané výukové materiály lze hodnotit z hlediska dvou kritérií, která se částečně překrývají. Jedním kritériem jsou Standardy finanční gramotnosti a druhým kritériem formulovaná v roce 2012 mezinárodním projektem PISA. Cíle ve Standardech finanční gramotnosti jsou charakterizovány obecněji než u projektu PISA, a tak autorům publikací dávají větší prostor pro vlastní rozhodování o šíři a hloubce začlenění jednotlivých témat. Cílem této kapitoly není poskytnout podrobnou analýzu celé řady publikací, ale poskytnout odraz finančního vzdělávání na knižním trhu.

Jedním z prvních materiálů, z řady metodických příruček, je publikace *Finanční a ekonomická gramotnost – manuál pro učitele*¹⁴⁴ od M. a E. Skořepových, která byla vydána nakladatelstvím Scientia v roce 2008. Jedná se o ucelený soubor zahrnující dva pracovní sešity a manuál pro učitele, které byly za podpory ČNB distribuovány do základních škol a víceletých gymnázií. Publikace sloužila jako metodická opora pedagogům základních škol, které reagovaly na poptávku po zvyšování finanční gramotnosti v základním vzdělávání dříve, než tak stanovilo

¹⁴³ JIRÁNEK, P. *Výzvy Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost v oblasti zvýšení finanční gramotnosti* [online]. [Cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/vyzvy-operacniho-programu-lidske-zdroje-a-zamestnanost-v-oblasti-zvyseni-financni-gramotnosti.aspx>>.

¹⁴⁴ SKOŘEPOVÁ, E., SKOŘEPA, M. *Finanční a ekonomická gramotnost – manuál pro učitele*. Praha : Scientia, 2008.

MŠMT ČR, a zařazovaly finanční gramotnost do předmětu Výchova k občanství nebo vyčlenily pro tuto problematiku samostatný předmět. Publikace *Finanční a ekonomická gramotnost – manuál pro učitele* odpovídá Standardům finanční gramotnosti pro základní vzdělávání. Jako metodickou pomůcku lze publikaci doporučit i po implementaci obsahů finanční gramotnosti do rámcových vzdělávacích program platných od 1. 9. 2013.

Kolekce výukových materiálů *Finanční gramotnost pro druhý stupeň základní školy*¹⁴⁵ vydaný nakladatelstvím Fortuna tvoří učebnice a tři pracovní sešity schválené MŠMT v roce 2011. Učebnice je rozdělena do tří tematických celků Peníze, Hospodaření domácnosti a Finanční produkty, které odpovídají Standardům finanční gramotnosti. Tento výukový materiál reprezentuje klasickou frontální formu vyučování. Obsah učebnice je koncipován pro frontální výklad učitele a obsahuje úkoly pro hromadnou práci žáků nebo naopak samostatné řešení úkolů v pracovním sešitě. Publikace jsou uspořádány přehledně a jsou doplněny o podpůrné tabulky a grafy k textu.

Finanční gramotnost: učebnice pro žáka autorky P. Navrátilové je publikace určená pro žáky 2. stupně základní školy a studenty středních škol. Učebnice je vypracována v souladu s doporučeními v oblasti základního vzdělávání a s platnými dokumenty vymezující střední vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti. Výklad je rozdělen do tematických okruhů Peníze, Finanční produkty, Hospodaření domácnosti. V rámci každého tématu jsou v hlavní části vysvětleny nové pojmy a obsahuje doplňující informace pro zájemce. V přímé návaznosti na probrané učivo řeší žáci úkoly, kterým je přiřazena stupnice obtížnosti, což slouží jako vodítko jak pro žáky samotné, tak pro hodnocení pedagoga. Učebnice je zároveň pracovním sešitem a procvičování je přímo provázáno s učební látkou. Uvedené úkoly nejsou zaměřené na pouhé opakování získaných znalostí, ale důraz je kladen na žákovo uvažování a zdravý rozum. Jazykové prostředky použité při vysvětlení odborné

¹⁴⁵ JAKEŠ, P. a kol. *Finanční gramotnost pro druhý stupeň základní školy*. Praha : Fortuna, 2011.

terminologie jsou adekvátní věku cílové skupiny a učebnice je vhodná i pro samostudium.¹⁴⁶

Posledním představeným a podpůrným materiálem pro výuku finanční gramotnosti na 2. stupni základního vzdělávání je projekt *Rozumíme penězům*, který vznikl za spolupráce občanského sdružení aasis a GE Money Bank v roce 2006 pod záštitou MŠMT.¹⁴⁷ Vzhledem k tomu, že v projektu nalzáme jak metodické pokyny pro pedagogy, tak pracovní listy sloužící pro vlastní výuku, jedná se o komplexní materiál. Na základě materiálů, které jsou dostupné zapojeným školám, vyšla v roce 2012 učebnice pro žáky s názvem *Výchova k finanční gramotnosti*. Projekt *Rozumíme penězům* je koncipován pro využití výukových forem jako je komplexní výuková metoda projektového vyučování¹⁴⁸ nebo heuristická výuková metoda, řešení problémů.¹⁴⁹ V rámci projektu vznikly internetové stránky www.rozumimepenezum.cz, kde je možné nalézt veškeré materiály. I když projekt odpovídá Standardům finanční gramotnosti, rozdělení jednotlivých témat se v porovnání k ostatním zmiňovaným materiálům liší. Projekt obsahuje deset doporučených témat¹⁵⁰, přičemž závisí na každém pedagogovi, zda se ve výuce bude věnovat všem nebo jen určité části z nich.¹⁵¹

¹⁴⁶ NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost : učebnice žáka*. Kralice na Hané : Computer Media, 2011.

¹⁴⁷ *GE MONEY BANK: Projekt Rozumíme penězům učí žáky zodpovědnému přístupu k financím* [online]. [cit. 8. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://finexpert.e15.cz/rubriky/ge-money-bank-projekt-rozumime-penezum-uci-zaky-zodpovednemu-pristupu-k-financim>>.

¹⁴⁸ J. Maňák a V. Švec v publikaci *Výukové metody definují projektové vyučování* (učení v projektech) jako metodu navazující na metodu řešení problémů, jde však v ní o problémové úlohy komplexnější o výukové záměry a plány, které mají vždy tak širší praktický obsah. Průběh řešení projektu lze členit do několika fází: stanovení cíle, vytvoření plánu řešení, realizace plánu, vyhodnocení. (MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido – edice pedagogické literatury. 2003. s. 168 – 169.)

¹⁴⁹ Metoda heuristická je metoda způsobů řešení problémů. Pedagog se žáky snaží získat pro samostatnou, odpovědnou učební činnost různými technikami, které mají podporovat objevování, pátrání, hledání, jako např. kladení problémových otázek, expozicí různých rozporů a problémů, seznamováním se zajímavými případy a situacemi apod. (MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido – edice pedagogické literatury. 2003. s. 113)

¹⁵⁰ Hospodaření domácnosti, dovolená, kupujeme auto, svět peněz, náklady na bydlení, nové bydlení, zodpovědné zadlužování, výhodné nakupování, spoření a investice, smlouvy

¹⁵¹ *Rozumíme penězům* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.rozumimepenezum.cz>>.

2.5 Shrnutí

Rámcově vzdělávací programy zahrnují Standardy finanční gramotnosti, které stanovují cílový stav finančního vzdělávání, na základě kterých získává systém zpětnou vazbu o tom, jakými znalostmi a dovednosti studenti disponují.

Rozbor vybraných rámcových vzdělávacích programů, popis aktivit jednotlivých aktérů a vybraných materiálů podílejících se na zvyšování úrovně finanční gramotnosti občanů ČR dokládá, že v reakci na události současného světa patří finanční vzdělávání mezi významné oblasti vzdělávání a je tedy žádoucí, aby očekávané výstupy finančního vzdělávání byly zakomponovány do Nové strategie vzdělávání 2020.

Učivo finanční gramotnosti bylo do RVP ZV zakotveno v letošním roce 2013. Jelikož touto úpravou RVP ZV bylo rozšířeno jak samotné učivo, tak očekávané výstupy a na žáka základní školy jsou kladeny vysoké nároky, je velmi důležité, aby pedagog volil metody a formy výuky odpovídající kognitivním schopnostem žáků. Pro žáky základní školy je pak vhodné uchopit učivo finanční gramotnosti nejen v rámci předmětů Matematika a její aplikace, Výchova k občanství a Člověk a svět práce, ale projektově a průřezově v dalších předmětech.

Vzhledem k časové souběžnosti této práce, implementace finančního vzdělávání do RVP ZV a nezveřejnění výsledků v rámci testování PISA 2012, není možné zhodnotit výsledky vlivu implementace finančního vzdělávání na finanční gramotnost žáků základního vzdělávání. S neustále se rozšiřující osvětou finanční gramotnosti a rozšiřujícím se množstvím vydávaných publikací lze očekávat pozitivní výsledky úrovně finanční gramotnosti žáků.

V roce 2013 ukončí středoškolské studium studenti gymnázií, kteří se s obsahy finančního vzdělávání setkávali po celou dobu studia ve vzdělávacích oblastech Matematika a její aplikace, Člověk a společnost, Člověk a svět práce, Informatika a informační a komunikační technologie. Jednotlivé znalosti a dovednosti související s touto gramotností jsou propojovány a rozšiřovány prostřednictvím průřezových témat a aktivitami směřující k rozvoji klíčových

kompetencí. Jednou z vhodných forem, jak studentům předávat znalosti a dovednosti z oblasti finanční gramotnosti, je i forma blokových seminářů, kde by bylo možné intenzivně aplikovat získané znalosti v konkrétních situacích, a tak nechat studenty pocítit důsledky nesprávné finanční strategie.

Vymezením výstupů studia v RVP SOŠ OA je zřetelné, že na odborné finanční vzdělávání bude kladen výraznější důraz než v RVP G. Studentům obchodních akademií jsou zprostředkovávány kromě obecných i odborné znalosti z finanční oblasti. Toto rozdělení obsahů vzdělávání na obecné a odborné s sebou nese rizika vytráčení se souvislostí v obsazích vzdělávání a jejich komplexnosti. Nedostatečná integrace brání porozumění získaných znalostí a aplikaci nabytých dovedností v profesním a osobním životě. Jako příklad konkrétního doporučení lze uvést propojení ICT a odborného předmětu Účetnictví. Požadavkem zaměstnavatelů na trhu práce je schopnost zaměstnance zpracovat účetnictví v počítačovém programu, praxe však ukazuje, že mnohé školy si z finančního hlediska tyto počítačové programy nemohou dovolit. Je tedy žádoucí, aby mezi pedagogy všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů probíhala komunikace a spolupráce v oblasti vzdělávacích obsahů a jejich aplikace v praxi.

RVP SOŠ s výučním listem směřuje studenty k vykonávání konkrétní profese, s čímž úzce souvisí i zaměření na rozvoj odborných kompetencí. Vzhledem k omezené časové dotaci na všeobecně vzdělávací předměty je obsah vzdělávání související s rozvojem finanční gramotnosti omezen a zároveň rozšířen na poli předmětů odborných. Zároveň je doporučující, aby disponibilní hodiny byly věnovány na systematický rozvoj klíčových kompetencí a průřezovým tématům, především průřezovému tématu Člověk a svět práce, v průběhu celého studia.

V rámci studia na střední odborné škole se studenti setkávají jak s vyučujícími teoretických, tak odborných předmětů, popřípadě přímo budoucími zaměstnavateli v praxi. Pro kontinuální průběh studia je nezbytné, aby probíhala intenzivní komunikace mezi vyučujícími, školou a ostatními subjekty tak, aby jednotlivé obsahy učiva byly propojené s praktickými zkušenostmi.

3 Místo finančního vzdělávání v mimoškolním vzdělávání

Cílem třetí kapitoly je dotvořit celkový pohled na místo finančního vzdělávání v České republice. Z pojetí finančního vzdělávání a jeho zacílení na celou populaci bude charakterizována činnost a výsledky subjektů podílejících se na zvyšování finanční gramotnosti občanů v rámci mimoškolního vzdělávání, mezi které se řadí subjekty soukromého sektoru, nevládní neziskové organizace, sociální partneři, profesní sdružení a média.

3.1 Aktéři podílející se na rozvoji finančního vzdělávání v soukromém sektoru

Národní strategie finančního vzdělávání: Proces finančního vzdělávání v České republice by měl zasáhnout celou populaci. Vzhledem k zásadním rozdílům v přístupu ke vzdělávání žáků a dospělých je již touto strategií vymezena dvoupilířová struktura finančního vzdělávání, vymežující vzdělávání počáteční¹⁵² a další¹⁵³.¹⁵⁴

Garantem úrovně počátečního vzdělávání je stát. Další vzdělávání je zaměřeno na dospělou populaci, tedy spotřebitele finančních produktů a služeb je zajišťováno především soukromým sektorem.¹⁵⁵

Národní strategie finančního vzdělávání vymežila dvoupilířovou strukturu finančního vzdělávání. Posun v legislativní rovině lze pozorovat na úrovni

¹⁵² Počátečním vzděláváním se rozumí předškolní vzdělávání, základní vzdělávání, střední vzdělávání, vzdělávání na konzervatoři a vyšší odborné vzdělávání uskutečňované podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a studium v akreditovaných studijních programech uskutečňovaných podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, vysokými školami nebo jejich součástmi.

¹⁵³ Dalším vzděláváním se rozumí vzdělávací aktivity, které nejsou počátečním vzděláváním (bývají označovány také jako vzdělávání celoživotní).

¹⁵⁴ Ministerstvo financí ČR : *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani?highlightWords=n%C3%A1rodn%C3%AD+strategie+finan%C4%8Dn%C3%ADho+vzd%C4%9B1%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>>, s. 16.

¹⁵⁵ Tamtéž.

počátečního vzdělávání, jejímž garantem je stát. Vzhledem k neexistenci jednotného dokumentu pro další vzdělávání, který by konkrétně vymezoval Standardy finanční gramotnosti ve vztahu ke konkrétním cílovým skupinám tak, jako je vymezuje RVP ZV, RVP G, RVP SOŠ, vycházejí aktivity v oblasti dalšího vzdělávání z národních dokumentů, především ze Strategie finančního vzdělávání a Standardů finanční gramotnosti, které vymezují ideální úroveň finanční gramotnosti dospělého jedince v České republice.

3.1.1 Role občanského sektoru

Občanský sektor je tvořen nestátními neziskovými organizacemi (pojem Rady vlády), sociálními partnery, profesními sdruženími, vzdělávacími institucemi, médii, které se různými formami u odlišných cílových skupin věnují zvýšení úrovně finanční gramotnosti a rozvoji finančního vzdělávání v České republice. Oblast působení občanského sektoru se zaměřuje na různé cílové skupiny, od jedinců v procesu základního a středního vzdělávání přes populaci středního věku až po seniory.

Nestátní neziskové organizace

„Nestátní neziskové organizace, zejména spotřebitelská sdružení, organizace působící v sociální oblasti a další neziskové subjekty hrají klíčovou roli v ochraně spotřebitele a dalším vzdělávání, a to zejména v nabídce projektů v rámci finančního vzdělávání, aktivním přístupem k transparentnosti nabízených produktů a služeb na finančním trhu, poskytováním poradenství občanům a ochranou práv spotřebitelů.“¹⁵⁶

Nejstarší a svou působností do 115 zemí světa nejrozsáhlejší neziskovou organizací působící ve sféře vzdělávání od roku 1919 v USA a od 1992 v České republice je *Junior achievement*. Pozornost této organizace je zaměřena na děti a mladé lidi mezi 6 -22 roky, přičemž výuka probíhá přímo ve

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 21.

školách a ročně se jí účastní zhruba 15 000 lidí z celé České republiky.¹⁵⁷ I když cílovou skupinou jsou děti a mladí lidé mezi 6 - 22 rokem, organizuje česká pobočka společnost Junior achievement programy pro děti předškolního roku. Řádným příkladem je projekt Bumble Bee, ve kterém se, podle slov Kateřiny Mackové, děti „učily přirozeně chápat princip: pracuji - dostanu peníze - mohu si něco koupit nebo peníze ušetřit na později. Také se učily vnímat a akceptovat odlišnosti jiných, tedy že mít jiné preference než kamarád je v pořádku“¹⁵⁸ Jisté omezení působnosti projektu je skutečnost, že veškeré aktivity byly prezentovány pouze v anglickém jazyce. Pro žáky základních škol je v současné době připraven kurz Abeceda podnikání, jehož minimální časovou dotací je 8 hodin. Pro studenty středních a vyšších odborných je realizován například projekt Studentská společnost JA, prostřednictvím kterého si studenti zakládají své obchodní firmy a zkouší realitu v podnikání. V rámci Junior achievement jsou organizovány i mezinárodní programy, ve kterých mají studenti příležitost účastnit se výměnných pobytů v Holandsku, Slovinsku či Kanady, přičemž komunikačním jazykem je pouze angličtina.¹⁵⁹

Humanitární organizace *Člověk v tísni*, založena v roce 1992, se zabývá širokou škálou problémů dnešního světa, mezi které patří i rozvoj projektů podporujících povědomí o problematice chudoby. Na tento negativní fenomén reagovala organizace v roce 2008 protidluhovou kampaní Spotřebitelský úděl a vydáním knižní publikace. V současnosti probíhá projekt *Kudy s dluhy*, jež probíhá prostřednictvím finančního, pracovního a právního poradenství a jeho cílem je navrátit rodinám a jednotlivcům ekonomickou stabilitu.¹⁶⁰

Generation Europe, o. s. je organizací, která se snaží do praxe kontinuálně začlenit nové metodické koncepty související s finančním,

¹⁵⁷ *Junior achievement* [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.jacr.cz/o-nas/kdo-jsme/>>.

¹⁵⁸ MRÁZ, R. *Program Junior achievement pro nejmenší oslavil první „české narozeniny“* [online]. [cit. 27. února 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.jacr.cz/o-nas/reference/napsali-o-nas/135-program-junior-achievement-pro-nejmensi-oslavil-prvni-%E2%80%99Eceske-narozneniny%E2%80%99C.html>>.

¹⁵⁹ *Junior achievement* [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.jacr.cz/programy/mezinarodni-prilezitosti/>>.

¹⁶⁰ *Člověk v tísni : Kudy s dluhy* [online]. [cit. 1. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.clovekv tisni.cz/cs/socialni-prace/highlight/5>>.

občanským a environmentálním vzděláváním. Občanské sdružení Generation Europe je součástí mezinárodní sítě nevládních neziskových organizací Generation Europe Foundation koordinované bruselskou pobočkou, sítě PERL¹⁶¹ a EUCEN¹⁶². Jejím posláním je zvyšovat motivaci a kvalifikaci pedagogů v České republice, rozvíjet smysl pro tvořivost a kritické myšlení u žáků a studentů. Mezi projekty Generation Europe patří mezinárodní informační portál Dolceta, Dvorek.eu, Evropa 2045, Robotomie.cz.

Internetový portál je určen studentům, pedagogům a široké veřejnosti. Obsahy internetových stránek jsou přizpůsobené jazykové úrovni žáků základních škol. Již od roku 2007 je do základních a středních škol distribuována vzdělávací pomůcka, diář pro žáky základních škol a Studentský diář, který je doprovázen příručkou pro učitele. Příručka pro učitele obsahuje texty k průřezovým tématům, výzkumy, kvízy, analýzy a pomáhá zavádět do výuky témata finanční gramotnosti.¹⁶³ Pedagogům občanské nauky, společenských věd a výtvarné výchovy je k dispozici metodika Mind Your Rights neboli Mozaika práv propagující mezipředmětové vyučování, metodické materiály a hry pro výuku finanční gramotnosti.

Další vybranou organizací aktivní v oblasti finančního vzdělávání je Finanční gramotnost, o.p.s., která svým zaměřením cílí na všechny cílové skupiny od dětí, mládeže a dospělé až po seniory - žáky základních škol a studenty středních škol, tak na odbornou i širokou veřejnost. Realizované aktivity zahrnují poradenství, prevenci a vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti občanů, a to prostřednictvím seminářů, publikací, organizací konferencí a soutěží. Mezi studenty, odbornou i laickou veřejností se do podvědomí dostala soutěž Finanční gramotnost, která se pravidelně koná od roku 2009/2010 pro žáky všech základních a středních škol. Školní kola probíhají distančně internetovou formou přes portál www.fgsoutez.cz,

¹⁶¹ Partnership for Education and Research about Responsible Living, jež rozvíjí a studuje koncepty v oblasti zodpovědného občanství a spotřebitelství.

¹⁶² síť univerzit celoživotního vzdělávání.

¹⁶³ *Generation Europe Foudation* [online]. [cit. 2. února 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.generationeurope.cz/cs/publikace>>.

celostátní kola pak formou prezenční. V roce 2013 se do školních kol 4. ročníku přihlásilo 804 škol, soutěžilo 48610 žáků.¹⁶⁴

I když nevládní neziskové organizace působí na poli finančního vzdělávání velmi různorodě; nemají společný koncept, zaměřují se na různé cílové skupiny, užívají různé metody předávání poznatků, jejich přínos spočívá v individuálním přístupu, otevřenosti a ochotě vzniklý problém řešit. Skrze zvyšování úrovně finanční gramotnosti klientů, jsou pak i oni sami schopni svůj problém uchopit a dále s ním pracovat.

3.1.2 Sociální partneři

Sociálními partnery rozumíme zaměstnavatele nebo odbory podporující finanční vzdělávání u svých zaměstnanců, kteří v důsledku nízké úrovně finanční gramotnosti pocítili finanční problémy nejdříve v rodině, které se pak projevovaly i na pracovišti, například nedostatečným soustředěním.

Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR realizovala mezi svými členy anketu k finanční gramotnosti zaměstnanců v malých a středních podnicích. Výsledky ankety např. ukazují, že 92 % respondentů je přesvědčeno o tom, že úroveň finanční gramotnost obyvatelstva v ČR není dostatečná. I když jsou více jak dvě třetiny firem nakloněny finančnímu vzdělávání, z finančních důvodů si nemohou dovolit programy finančního vzdělávání financovat. K iniciativě by se přidaly v případě možnosti čerpání financí z dotačních titulů EU.¹⁶⁵

Příkladem dobré praxe je vzdělávání zaměstnanců společnosti Sklostroj Turnov CZ s.r.o. Ta zavedla komplexní vzdělávací systém, který inovuje strategii firmy v oblasti lidských zdrojů. V rámci tohoto projektu byli zaměstnanci vzdělávání jak v odborných oblastech, tak v oblasti počítačové a finanční gramotnosti, která

¹⁶⁴ *Soutěž finanční gramotnost* [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.fgsoutez.cz/>>.

¹⁶⁵ *Business info. cz : Firmy trápí finanční negramotnost zaměstnanců* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/financni-negramotnost-zamestnancu-trapi-firmy-26095.html>>.

je považována za základní prvek ochrany spotřebitele a zlepšuje postavení na trhu práce. Projekt byl realizován v časovém období 1. 7. 2012 – 30. 4. 2012 a jeho realizátorem byla sama společnost Sklostroj Turnov CZ s. r. o., vydala na něj 8 055 012,00 Kč. Výsledkem bylo 250 proškolených osob, 500 absolventů kursů a 1 nově vytvořený produkt.¹⁶⁶

3.1.3 Profesní sdružení

Profesními sdruženími rozumíme organizace, které zastupují především zájmy bank, pojišťoven nebo jiných finančních zprostředkovatelů a jsou iniciátorem největší části projektů finančního vzdělávání v České republice. V rámci České republiky jako profesní sdružení vystupuje Česká bankovní asociace, která od roku 1990 působí jako dobrovolné sdružení právnických osob podnikajících v peněžnictví a oblastech úzce navazujících. V současné době sdružuje 33 bankovních institucí, což představuje více než 99 % bankovního sektoru.¹⁶⁷ Česká bankovní asociace je aktivním účastníkem na poli rozvoje finančního vzdělávání, poskytuje informace zájemcům o lepší pochopení principu fungování finančních produktů a služeb, což dokládá i projekt webových stránek www.financnivzdelavani.cz podporován MF ČR a Českou národní bankou. Na tomto internetovém portálu jsou k dispozici, kromě příruček a výkladového slovníčku základních finančních pojmů, i pracovní listy pro výuku finančního vzdělávání základních škol, které jsou doplněny o metodické pokyny pro pedagogy.¹⁶⁸

¹⁶⁶ *Evropský sociální fond v ČR : Vzdělávání zaměstnanců Sklostroj Turnov s.r.o* [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.esfcr.cz/projekty/vzdelavani-zamestnancu-sklostroj-turnov-cz-s-r-o>>.

¹⁶⁷ *Česká bankovní asociace : O ČBA* [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<https://www.czech-ba.cz/o-cba>>.

¹⁶⁸ *Portál finanční vzdělávání.cz : Pracovní listy* [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.financnivzdelavani.cz/webmagazine/page.asp?idk=446>>.

3.1.4 Média a sociální síť

V dnešní informační době existuje veřejnoprávní a soukromá média, která v rámci svého působení poskytují občanům informace spjaté oblastí financí. Realizované projekty finančního vzdělávání jsou prezentovány v papírových, internetových i televizních médiích.

Veřejnoprávní televize

Ve vysílání veřejnoprávní televize je poměrně velké množství pořadů zaměřených na ekonomická témata, ať už v rámci uceleného pořadu či zpravodajství. Odborná témata a užívaný pojmový aparát však neoslovují širokou veřejnost, a tak se televizní stanice uchýlily k jinému způsobu osvěty finanční gramotnosti. Na bázi reality show a publicistického pořadu jsou prezentovány reálné příběhy lidí, které oslovují širší spektrum diváků. Takovými televizními pořady jsou *Krotitelé dluhů*, *Suma sumárum* a další.

Pořad *Krotitelé dluhů* reaguje na negativní trend současnosti, zadlužování. Mapovány byly příběhy více jak padesáti občanů, kteří se dostali do tíživé finanční situace. Jejich situace je řešena týmem finančních poradců přímo před kamerami. Diváci mají možnost například pozorovat, jak efektivně komunikovat s věřiteli nebo se naučí sestavovat splátkový kalendář. Na internetových stránkách souvisejících s tímto pořadem je přehled jednotlivých dílů a slovníček v pořadu užívaných pojmů.¹⁶⁹

Suma sumárum aneb kde jsou mé peníze byl rozsáhlý projekt svou formou podobný pořadu *Krotitelé dluhů*, jehož producent Karel Arbes se nechal inspirovat knihami Robertem Kiyosakim¹⁷⁰, který se dlouhodobě věnuje osvětě v oblasti

¹⁶⁹ Česká televize : *Krotitelé dluhů* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213556322-krotitele-dluhu/dily/>>.

¹⁷⁰ Robert Toru Kiyosaki je americký podnikatel a autor knih, známý knihou *Bohatý táta, chudý táta*.

finanční gramotnosti. Pro oslovení širší veřejnosti tématy finanční gramotnosti byl pořad zařazen do hlavního vysílacího času.¹⁷¹

S finanční gramotnosti ve zpravodajském vysílání je možné se setkat v průběhu celého roku. Televizní stanice do zpravodajství zahrnují informace o stavu finanční gramotnosti v České republice a názorně uvádějí i výpočet služeb tak, aby sami diváci mohli zhodnotit, zda si danou službu mohou či nemohou dovolit. Zároveň se tématu finanční gramotnosti průběžně věnují i pořady Černé ovce, Dobré ráno, Sama doma.

Knižní publikace

Finanční vzdělávání se svým zaměřením dotýká každého občana České republiky. Pro dokreslení obrazu rozvoje finančního vzdělávání v České republice je nezbytné zaměřit pozornost i na knižní publikace, které oslovují širokou veřejnost od dětí předškolního věku až po seniory.

Chytré pohádky z lesní mýtinky autorů E. a M. Skořepových představují materiál, kterému patří pozornost dětí i rodičů. V sedmi pohádkách z lesního prostředí jsou dětem hravým a jednoduchým způsobem předávány nejen základní ekonomické zákonitosti, ale také složitější témata jako je právní uspořádání společnosti, ochrana vlastnictví, dělba práce, výhody podnikání nebo téma reklamy.¹⁷² Publikace je velmi originálně koncipovaná po stránce obsahové i didaktické. Pochopení vyžaduje aktivní přístup ze strany rodiče a následně i samotného dítěte. Bohaté ilustrace provázejí přímo text a za každým příběhem následují otázky a úkoly vycházející z textu a směřující ke zkušenostem praktického života.

Stejně koncipovanou knihou, avšak z městského prostředí, je *knihla Chytré pohádky z městské zahrádky*. Na rozdíl od předešlého souboru pohádek se tyto věnují tématům ze světa financí; funkci peněz, principům bankomatu, využití platební karty, významu spoření, únosnému zadlužení, roli daní atd., otázky a interaktivní úkoly

¹⁷¹ Česká televize : *Suma sumárum* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10319299084-suma-sumarum/4942-o-poradu/>>.

¹⁷² SKOŘEPOVÁ, E., SKOŘEPA, M. *Chytré pohádky z lesní mýtinky : Zvířátka ve světě financí*. Praha : GRADA, 2012. 978-80-247-4373-8

mají důležitý motivační charakter.¹⁷³ Obě publikace jsou velice zdařilé po formální a výchovné stránce. Mimo jiné slouží jako podnět pro společné čtení dětí a rodičů.

Široké veřejnosti určená publikace *Čas dluhů aneb co byste měli vědět o penězích* je kreslený průvodce finanční gramotností vydaný společností M.B.A. Empire, která působí v oblasti finančního poradenství. Komiksovou formou je popisováno fungování světa financí, hospodaření s penězi a nastíněny jsou i možnosti řešení. Mezi obsah publikace patří témata z finanční oblasti jako rodinné finance, úroky, dluhy, osobní bankrot či exekuce. Na konci každé kapitoly byl vyhrazen prostor pro poučení, ve kterém nabízí užitečné rady.¹⁷⁴

Publikace autorky Lucie Vrbkové *Už nikdy dlužníkem* vydané společností COFET, a. s. je volným vyprávěním životního příběhu prvního dlužníka v České republice, který využil možnosti oddlužení v rámci insolventního zákona¹⁷⁵ účinného od 1. 1. 2008. Útlá publikace nabízí konkrétní návod, jak řešit komplikovanou finanční situaci, odkazy na zákony a rady včetně ukázek formulářů, které jsou potřebné k oddlužení.¹⁷⁶ Publikace má ambice oslovit širokou veřejnost. Užité jazykové prostředky jsou srozumitelné. Kniha nabízí řešení již vzniklé situace, ale postrádá prvky preventivní, které jsou stavebním kamenem finančního vzdělávání.

Sociální sítě

Průsečíkem mnohých aktivit, které se prezentují knižně, prostřednictvím televize či internetu, jsou sociální sítě, diskusní fóra a srovnávací portály, které celosvětově používá 37 % lidí.¹⁷⁷ Na sociálních sítích je propagován například Den finanční gramotnosti, který připadá, v návaznosti na Mezinárodní den

¹⁷³ SKOŘEPOVÁ, E., SKOŘEPA, M. *Chytré pohádky z městské zahrádky : Zvířátka ve světě financí*. Praha : GRADA, 2012.

¹⁷⁴ KAVKA, K., SVITALSKÝ, R. *Čas dluhů aneb co byste měli vědět o penězích*. Praha : M.B.A.Finance, 2012.

¹⁷⁵ *Ministerstvo vnitra : Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=vsechno&what=Rok&stranka=14>>.

¹⁷⁶ VRBKOVÁ, L. *Už nikdy dlužníkem*. Praha : COFET, 2009.

¹⁷⁷ *iDnes : Nová éra bankovníctví. Prim začínají hrát sociální sítě a srovnávače* [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://finance.idnes.cz/banky-a-socialni-site-052-/bank.aspx?c=A120730_135531_bank_bab>.

gramotnosti připomínány již od roku 1966, na 8. září. Své zastoupení na sociální síti Facebook má i Soutěž finanční gramotnosti. Sociální sítě se staly významným aktérem na poli rozvoje finančního vzdělávání a i do budoucna v sobě nesou velký potenciál pro osvětu v oblasti finančního vzdělávání.

4 Místo a role pedagoga ve finančním vzdělávání a doporučení

Národní program rozvoje vzdělávání vnímá učitele v různých rolích od znalce přes organizátora, instruktora až po průvodce vzděláváním. S neustálými proměnami společnosti se stává nutností, aby se měnila i role učitele v procesu vzdělávání. V souvislosti s požadavky doby se mění vzdělávací cíle, které již nespočívají ve znalostní vybavenosti učitele, ale ve vybavenosti učitele kompetencemi. Úkolem učitele je žákům předvést, že je kompetentní a dovede si poradit. Dovednosti a znalosti jsou nezbytné atributy k tomu, aby mohly být naplňovány cíle a obsah finanční gramotnosti napříč všemi vzdělávacími obsahy a úrovněmi vzdělávání.

Zkvalitnění finanční gramotnosti žáků a studentů není závislé pouze na učiteli, ale také na rodičích, neboť to jsou oni, kteří znají svého potomka nejlépe, a proto je v rozvoji gramotností důležitá jejich aktivní role. Zároveň je jedním z důležitých témat finanční gramotnosti hospodaření domácnosti, které úzce souvisí s životem jedince jak po dobu procesu vzdělávání, tak v budoucnu. Rodiče by měli být informováni o principech a cílech finančního vzdělávání, ať už z důvodu zajištění před únikem citlivých informací, tak jako možný preventivní prostředek proti rizikovému chování samotných rodičů.

I když problematika finanční gramotnosti je stále relativně novou záležitostí v rozvoji vzdělávání a nedostatky lze nalézt jak v nedostačujícím terminologickém ukotvení pojmu finanční gramotnosti, tak v výstupech finanční gramotnosti, na trhu jsou dostupné kvalitní knihy, učebnice a metodiky, které jsou využitelné přímo ve výuce a odpovídají Standardům finanční gramotnosti i výukovým metodám podporující rozvoj kompetence k řešení problémů, osobností a sociální, občanské, v nichž se finanční gramotnost prolíná.

Finanční vzdělávání je proces, v němž vystupují na jedné straně žáci jako adresáti a na straně druhé učitelé jako adresanti vzdělávacího obsahu. Pedagog se nesmí omezovat pouze na kontrolu znalostí a dovedností žáků, ale musí být

schopen sebereflexe, být náročný sám k sobě a svou pedagogickou činnost vnímat jako nikdy nekončící proces. Jeho úkolem je podněcování iniciativy žáků, čemuž mu mohou být nápomocny interaktivní materiály a znalost širokého spektra výukových metod. K dosažení tohoto cíle je nezbytná pregraduální příprava učitelů v oblasti finančního vzdělávání.

Studenti Pedagogické fakulty Karlovy univerzity v Praze oborů Základy společenských věd v rámci studia plní kurzy základů ekonomie, Ekonomie I, a mají možnost věnovat se i světové ekonomice v kurzu Výběrový kurz III – ekonomiko-regionalistický - Světová ekonomika. V závěrečné fázi studia student skládá z tohoto oboru státní závěrečnou zkoušku a získá nejen odborné, ale také didaktické a metodické dovednosti. Vazba mezi pregraduální přípravou učitelů a začleněním finanční gramotnosti do vzdělávací oblasti Člověk a společnost je tedy zjevná. V praxi se mnohdy setkáváme s nedostatečnou aprobovaností učitelů, což může vést k neplnohodnotnému předávání znalostí prostřednictvím nevhodných metod.

Dalším důvodem pro začlenění finančního vzdělávání do pregraduální přípravy budoucích učitelů je nutnost znalosti vhodných metod a forem práce pro výuku finanční gramotnosti. Finanční vzdělávání je oblastí úzce související s dovednostmi uplatňujícími se v každodenním životě, proto je vhodné využívat takové metody, kterými je možné obsahy finančního vzdělávání přiblížit realitě a tím umožnit studentovi prožít autentický prožitek z chování ve finanční sféře. Vzhledem k charakteru finančního vzdělávání je vhodné využívat aktivizující výukové metody heuristické, situační, které jsou blíže popsány v kapitole 2.4 a komplexní výukovou metodu kritického myšlení. Kritické myšlení je činnost, nástroj, který pomáhá žákům přejít od povrchního k hloubkovému učení, k odhalování souvislostí, k porozumění učivu a k vlastním závěrům.¹⁷⁸ Každý student se v běžném životě setká či již setkává s nabídkou finančního produktu nebo služby a je tedy vystaven tomu, aby zdravě skepticky danou nabídku posoudil. V souvislosti s využitím této metody je vhodné

¹⁷⁸ GAVRA, P. Kritické myslenie ve škole. In MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido – edice pedagogické literatury. 2003, s. 159.

pracovat s autentickými materiály¹⁷⁹, přičemž je potřeba respektovat zásadu obecnosti, aby nedocházelo k propagaci konkrétních produktů a služeb, nýbrž jednotlivé produkty a služby byly studenty porovnávány. Další možností, jak studenty vtáhnout do finanční problematiky, jsou inscenační metody, které umožňují hlubší porozumění vzdělávacímu obsahu, jsou vhodné pro rozvoj sociálních dovedností a lze je uplatňovat bez rizika zveřejnění citlivých osobních údajů.¹⁸⁰

Finanční gramotnost je svou povahou interdisciplinární jev, zahrnuje znalosti z oblasti sociální, právní, politické a vystupuje ve většině průřezových témat rámcových vzdělávacích programů jako například v Osobnostní a sociální výchově, Výchově demokratického občana a Výchově k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

Finanční vzdělávání je zasazeno především do výukového rámce Výchovy k občanství, ve kterém je prostor pro uchopení oblasti financí i z pohledu dalších společenskovedních oborů a zohlednění etického hlediska při výchově k ekonomickému myšlení a rozhodování.¹⁸¹

Další úzce spjatou oblastí s finanční gramotností je oblast psychologie, a to především ve vazbě ekonomické problémy a psychické zdraví jedince. Významnou měrou se na rozvoji finanční gramotnosti, zejména s ní související gramotnosti numerické, podílí vzdělávací oblast Matematika a její aplikace na základních školách a gymnáziích a vzdělávací oblast Matematické vzdělávání ve středních odborných školách a učilištích.

Pro ucelenou a efektivní výuku finanční gramotnosti je vzájemné propojení společenskovedních oborů, psychologie a matematiky více jak žádoucí. V souvislosti s takto širokou mezioborovou provázaností je nezbytné, aby pregraduální příprava byla založena na interdisciplinárním principu a touto přípravou prošli budoucí učitelé všech vzdělávacích oborů, což je možné podchytit ve

¹⁷⁹ Reklamní letáky, inzeráty, komerční nabídky atd.

¹⁸⁰ *Ministerstvo financí ČR : Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti* [online]. [cit. 29. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/uploads/prilohy/14431/metodicka_doporuceni_pro_vyuku_financni_gramotnosti.pdf>, s. 12.

¹⁸¹ TICHÁ, M. Etické aspekty finančního vzdělávání [online]. [cit. 1. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/8167/eticke-aspekty-financniho-vzdelavani.html>>.

vzdělávacích obsazích kurzů povinných pro všechny studenty pedagogických fakult. M. Tichá ve svém článku *Etické aspekty finančního vzdělávání* poukazuje na to, že budoucí učitelé by měli být vedeni k tomu, aby spolu se svými žáky uměli vyhodnotit důsledky různých vzorců chování a posoudit skutečnou cenu na první pohled ekonomicky efektivních kroků.¹⁸² Jako konkrétní řešení pro studenty Pedagogické fakulty Karlovy Univerzity v Praze se nabízí implementace finančního vzdělávání do vzdělávacích obsahů oborových didaktik nebo kurzů univerzitního základu.

Vzhledem k neustále se rozšiřující působnosti školy na osobnostním zrání studentů musí být budoucí učitelé dobře připraveni na výkon pedagogického povolání. Prostřednictvím finančního vzdělávání jsou jejich studenti učeni myslet a jednat, a to s ohledem na svůj budoucí život. Je tedy nezbytné přijmout částečnou odpovědnost učitele za kvalitu života žáků a studentů.

¹⁸² TICHÁ, M. Etické aspekty finančního vzdělávání [online]. [cit. 1. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/8167/eticke-aspekty-financniho-vzdelavani.html>>.

Závěr

V diplomové práci je zpracována problematika finančního vzdělávání a jeho místo ve školním a mimoškolním vzdělávání České republiky. Pro docílení komplexního zpracování byla pozornost věnována i roli pedagoga v procesu finančního vzdělávání.

Na základě rozboru dostupných podkladových materiálů je možné konstatovat, že v rámci pojmového uchopení finanční gramotnosti a finančního vzdělávání panuje jistá roztržitost, jež zpomaluje pokrok a navržení jednotného efektivního systému pro rozvoj finančního vzdělávání. Finanční gramotnost je důležitou součástí funkční gramotnosti, protože umožňuje získávat a zpracovávat poznatky pro úspěšné fungování v současné době. Až znepokojující výsledky výzkumů finanční gramotnosti a vysoká míra zadlužení obyvatel České republiky byly impulsem pro veřejnost, tvůrce kurikula, učitele a jiné subjekty k podněcování aktivit směřujících k rozvoji úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Účast jedince v procesu finančního vzdělávání vyžaduje jeho aktivní a dlouhodobou spolupráci mezi poskytovateli vzdělávání a vzdělaným, která je doprovázena jinými diachronickými proměnami společnosti mající vliv na rodinné a školní prostředí a na jeho motivaci a zájem o danou problematiku.

Rozbor jednotlivých dokumentů vztahujících se k finančnímu vzdělávání různých úrovní vzdělávacího procesu v České republice ukázal, že již od počátku diskusí o nedostatečné úrovni finanční gramotnosti obyvatel České republiky se vládní instituce snaží reagovat na proměny společenského prostředí a implementovat prvky finančního vzdělávání do školního kurikula. Negativně lze však hodnotit skutečnost, že doposud nevznikl ucelený kánon zdrojů informací z oblasti finančního vzdělávání pro pedagogy.

Od vzniku samostatné České republiky přes vznik Národního programu rozvoje vzdělávání v roce 2001 až po rok 2013 prochází česká společnost neustálými změnami. Významným přelomem, který se dotýkal jak vzdělávací politiky, tak finančního vzdělávání, byl vstup České republiky do Evropské unie, čímž došlo k otevření nejen ekonomiky, ale celé společnosti. Dalším mezníkem je nepochybně

finanční krize v roce 2008, s kterou se společnost vypořádává dodnes. Není nepodstatné se obávat, že pokud vzdělávací systém České republiky nebude na nastalé společenské změny reagovat, dojde k ohrožení podstaty vzdělávacího systému a důvěry v něj. Schopnost vzdělávacího systému reagovat na určité společenské objednávky je předpokladem pro efektivní rozvoj celé společnosti ve smyslu konkurenceschopnosti.

Schopnost celoživotního vzdělávání je dalším požadavkem dnešní doby. V dnešní informační době, kdy již škola neplní funkci základního poskytovatele informací, je důležité, aby se soustředila na zprostředkování takových znalostí a dovedností, které nikde jinde nezíská a prostřednictvím kterých jsou jedinci vštěpovány hodnoty pro úspěšný život. Školy se v posledních letech aktivně zapojují do rozvoje finančního vzdělávání, bylo by však vhodné, kdyby se začlenily do sféry mimoškolního a zájmového vzdělávání dříve, než tuto iniciativu naplno převzou subjekty soukromého sektoru.

Národní program rozvoje vzdělávání v průběhu svého vzniku reagoval na změny ve společnosti, je však žádoucí, aby v následujících letech více než úpravy koncepčních dokumentů byla vytvořena vize českého školství a navržen jasný realizační postup v podobě Nové strategie vzdělávání 2020, která by zahrnovala i problematiku finančního vzdělávání.

Vodítkem pro tvorbu školních vzdělávacích programů jsou rámcové vzdělávací programy. Úpravou RVP ZV v roce 2013 byly výrazně rozšířeny očekávané výstupy žáků 1. a 2. stupně základního vzdělávání směrem k očekávaným výstupům vyšší kognitivní úrovně dle Bloomovy taxonomie. S touto úpravou souvisí i důležitost výběru odpovídajících výukových metod a forem tak, aby žáci nebyli přehlceni informacemi, ale vedeni k samostatnému úsudku na základě získaných znalostí z oblasti finanční gramotnosti. Očekávané výstupy základního vzdělávání mohou být vzdálené i studentům středních škol, kteří neprošli výukou finanční gramotnosti v základním vzdělávání. Jednou z možností, jak kompenzovat konkrétní nedostatky v úrovni finanční gramotnosti studentů středních škol, je realizace praktických blokových seminářů, v rámci kterých mohou pedagogové pružně reagovat na mezery ve finanční gramotnosti studentů.

V současné době jsou obsahy finančního vzdělávání implementovány do všech směrodatných dokumentů pro školy, na jejichž základě jsou vytvářeny školní vzdělávací programy. I když je obtížné hodnotit efektivitu zavedených opatření v rámci finančního vzdělávání, lze na základě předešlých výzkumů pozorovat pozitivní vývoj ve zvyšování úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Spíše než k revizím rámcově vzdělávacích programů, které jsou souladu se Standardy finanční gramotnosti a Národní strategií finančního vzdělávání, bude nutné, aby jednotlivé školy středního vzdělávání pružně reagovaly na konkrétní mezery ve finanční gramotnosti studentů a popřípadě revidovaly své školní vzdělávací programy tak, aby učivo navazovalo na znalosti a dovednosti žáků základního vzdělávání, které jsou vymezeny v očekávaných výstupech základního vzdělávání.

Vedle školního vzdělávání je finanční vzdělávání rozvíjeno i na poli mimoškolního vzdělávání. Subjekty mimoškolního vzdělávání začaly svou pozornost této oblasti věnovat dříve než subjekty státní správy, a to již v roce 1992, od kterého v České republice působí nezisková organizace Junior achievement. Subjekty mimoškolního vzdělávání jsou schopny pružněji a komplexněji reagovat na společenskou poptávku po finančním vzdělávání než státní subjekty a tím výrazně přispívají k zvyšování finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Jejich programy a aktivity vycházejí ze Standardů finanční gramotnosti a jsou v souladu se Systémem budování finanční gramotnosti na základních a středních školách a svými aktivitami cílí jak na dospělou populaci, tak na žáky základních škol a studenty středních škol. Vydavatelé základních i doprovodných materiálů k finanční vzdělanosti předkládají moderně pojaté texty s aktivizujícími úkoly a otázkami, které čtenáři poskytují dostatečné informace a zároveň jej podněcují k dalším krokům směřujícím k rozvoji finanční gramotnosti a následně odpovídajícímu ekonomickému chování.

V procesu vzdělávání by měl být důraz kladen i na osobnost pedagoga a jeho pregraduální přípravu. Student jakéhokoliv pedagogického odboru by měl být seznámen s konceptem finanční gramotnosti a sám jednat tak, aby svým studentům mohl být pozitivním vzorem a úspěšně v nich rozvíjet správné finanční strategie. Vzhledem k povaze konceptu finančního vzdělávání je žádoucí, aby příprava učitelů

byla založena na interdisciplinárním principu. V rámci Pedagogické fakulty UK v Praze se jeví jako vhodné, zařadit obsah finanční gramotnosti do oborových didaktik nebo kurzů univerzitního základu.

Literatura

Knižní literatura

ANNEGRET, P.; KIPER, H. *Kinder in der Konsum- und Arbeitswelt : Bausteine zum wirtschaftlichen Lernen*. Weinheim und Basel : Beltz Verlag, 1995. ISBN 3-407-62311-9.

BALABÁN, Z. a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2.aktul. vyd. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-115-5.

DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L. a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-008-9.

JAKEŠ, P. a kol. *Finanční gramotnost pro druhý stupeň základní školy*. Praha : Fortuna, 2011. ISBN 978-80-7373-089-5.

KAVKA, K., SVITALSKÝ, R. *Čas dluhů aneb co byste měli vědět o penězích*. Praha : M.B.A.Finance, 2012. ISBN 978-80-260-3246-5.

MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido – edice pedagogické literatury, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost : učebnice žáka*. Kralice na Hané : Computer Media, 2011. ISBN 978-80-7402-1060.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-772-8.

PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

RETZMANN, T., *Finanzielle Bildung in der Schule*. Schwalbach : Wochenschau Wissenschaft Verlag, 2011. ISBN 3-89974-657-0, 978-3-89974-657-0.

SKOŘEPOVÁ, E., SKOŘEPA, M. *Chytré pohádky z lesní mýtinčky : Zvířátka ve světě financí*. Praha : GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-4373-8.

SKOŘEPOVÁ, E., SKOŘEPA, M. *Chytré pohádky z městské zahrádky : Zvířátka ve světě financí*. Praha : GRADA, 2012. ISBN 978-80-2474374-5.

SKOŘEPOVÁ, E., SKOŘEPA, M. *Finanční a ekonomická gramotnost – manuál pro učitele*. Praha : Scientia, 2008. ISBN 978-80-86960-40-1.

VRBKOVÁ, L. *Už nikdy dlužníkem*. Praha : COFET, 2009, ISBN 978-80-904396-0-3.

Elektronické zdroje

Bankovní poplatky: Projekty finančního vzdělávání (Bankovníctví) [online]. [cit. 1. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.bankovnipoplatky.com/projekty-financniho-vzdelavani-bankovnictvi-6874.html>>.

Business info. cz : Firmy trápí finanční ngramotnost zaměstnanců [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/financni-negramotnost-zamestnancu-trapi-firmy-26095.html>>.

Evropský sociální fond v ČR : Vzdělávání zaměstnanců Sklostroj Turnov s.r.o [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.esfcr.cz/projekty/vzdelavani-zamestnancu-sklostroj-turnov-cz-s-r-o>>.

Česká bankovní asociace : O ČBA [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<https://www.czech-ba.cz/o-cba>>.

Česká televize : Exekucí loni ubylo, na první pohled dobrá zpráva [online]. [cit. 14. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/218661-exekuci-loni-ubylo-na-prvni-pohled-dobra-zprava/>>.

Česká televize : Krotitelé duchů [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213556322-krotitele-dluhu/dily/>>.

Česká televize : Suma sumárum [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10319299084-suma-sumarum/4942-o-poradu/>>.

Člověk v tísni : Kudy s dluhy [online]. [cit. 1. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.clovekv tisni.cz/cs/socialni-prace/highlight/5>>.

DAVIDOVÁ, a., VOZDEK, J. *Je plná gramotnost v Indii jen snem?* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://vozdek.blog.ihned.cz/c1-55758590-je-plna-gramotnost-v-indii-jen-snem>>.

DVOŘÁKOVÁ, M. *Rodina jako téma oborové didaktiky* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW:

<http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/index.php?search=rodina%20jako%20t%E9ma%20oborov%E9%20did&sid=2&search_btn=%20Vyhledat%20&lng=cs&lsn=10&jid=16&jcid=130>. ISSN 214-8725>.

Fond dalšího vzdělávání : Šance pro další kariérní růst [online]. [Cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://fdv.mpsv.cz/index.php/177-fodn-dalsiho-vzdelavani-sance-pro-dalsi-karierni-rust>>.

FRAŇKOVÁ, E. *Udržitelný nerůst: definice, argumenty, otevřené otázky* [online]. [cit. 4. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://nerust.wordpress.com/2013/02/03/udrzitelny-nerust-definice-argumenty-otevrene-otazky/>>.

GE MONEY BANK: Projekt Rozumíme penězům učí žáky zodpovědnému přístupu k financím [online]. [cit. 8. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://finexpert.e15.cz/rubriky/ge-money-bank-projekt-rozumime-penezum-uci-zaky-zodpovednemu-pristupu-k-financim>>.

Generation Europe Foudation [online]. [cit. 2. února 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.generationeurope.cz/cs/publikace>>.

GJURIČOVÁ, M. *Prevence se musí vyplatit* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.finance-edu.cz/prezentace/>>.

HESOVÁ, a.: *Zpráva s náměty pro revizi standardů finanční gramotnosti* [online]. [cit. 19. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://diskuze.rvp.cz/viewtopic.php?f=675&t=20921>>.

iDnes : Nová éra bankovníctví. Prim začínají hrát sociální sítě a srovnávače [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://finance.idnes.cz/banky-a-socialni-site-052-/bank.aspx?c=A120730_135531_bank_bab>.

iDnes : Finanční gramotnost Čechů je tristní. Lidé nerozumí tomu, co podepisují. [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://finance.idnes.cz/financni-gramotnost-cechu-je-tristni-lide-nerozumi-tomu-co-podepisuji-1mc-/viteze.aspx?c=A101213_120619_viteze_hru>.

JIRÁNEK, R. *Finanční vzdělávání – jeden z klíčových cílů aliance proti dluhům* [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.finance-edu.cz/prezentace/>>.

JIRÁNEK, P. *Výzvy Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost v oblasti zvýšení finanční gramotnosti* [online]. [cit. 3. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/vyzvy-operacniho-programu-lidske-zdroje-a-zamestnanost-v-oblasti-zvyseni-financni-gramotnosti.aspx>>.

Junior achievent [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.jacr.cz/o-nas/kdo-jsme/>>.

KREJZA, M. *Sdělení k finanční gramotnosti ke zveřejnění* [online]. [cit. 1. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/file/15289>>.

McKinsey&Company : Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení. [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.mckinsey.cz/our-work/pro-bono-studies>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní strategie finančního vzdělávání [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani?highlightWords=n%C3%A1rodn%C3%AD+strategie+finan%C4%8Dn%C3%ADho+vzd%C4%9B%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Podklad Ministerstva financí České republiky k projednání oblasti finančního vzdělání na schůzi Rady hospodářské a sociální dohody [online]. [cit. 5. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.asocr.cz/cz/portal/dokumenty/tripartita/>>.

Ministerstvo financí ČR. : Strategie finančního vzdělávání [online]. [cit. 27. února 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

Ministerstvo financí České republiky: Členové PSFV 2013 [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/SID-3EA9846C-25A266A2>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Národní program rozvoje vzdělávání [online]. [cit. 5. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-bila-kniha-2001>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Hlavní směry strategie vzdělávací politiky do roku 2020 – Vstupní materiál do veřejné konzultace k přípravě Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 [online]. [cit. 8. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzdelavani2020.cz/clanek/12/aktualni-dokumenty.html>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Proč Česká republika potřebuje novou strategii pro vzdělávání [online]. [cit. 8. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzdelavani2020.cz/>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Informace o úpravách RVP ZV 201 [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/upraveny-ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Upravený RVPZV s barevně vyznačenými změnami [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/upraveny-ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy : Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání 63-41-M/2 Obchodní akademie [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky : Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : Bílá kniha [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-bila-kniha-2001>>.

Ministerstvo vnitra : Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení [online]. [cit. 23. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=vsechno&what=Rok&stranka=14>>.

Ministerstvo financí ČR : Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti [online]. [cit. 29. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/14431/METODICKA-DOPORUCENI-PRO-VYUKU-FINANCNI-GRAMOTNOSTI.html>>.

Ministerstvo finanční České republiky [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_finvzd_prac_skupina.html>.

MRÁZ, R. *Program Junior achievement pro nejmenší oslavil první „české narozeniny“* [online]. [cit. 27. února 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.jacr.cz/o-nas/reference/napsali-o-nas/135-program-junior-achievement-pro-nejmensi-oslavil-prvni-%E2%80%9Eceske-narozeniny%E2%80%9C.html>>.

Národní ústav odborného vzdělávání : Finanční gramotnost [online]. [cit. 13. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.nuov.cz/financni-gramotnost>>.

Newsletter : 20 let chráníme českou korunu [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/20_let_cnb/newsletter/index.html>.

OECD : *Improving financial literacy: analysis of issues and policies* [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-literacy_9789264012578-en>.

Portál finanční vzdělávání.cz : Pracovní listy [online]. [cit. 22. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.financnivzdelavani.cz/webmagazine/page.asp?idk=446>>.

REMUND, D. L. *Financial Literacy Explicated : The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. Journal of Consumer Affairs* [online]. [cit. 28. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x/abstract>>.

Rozumíme penězům [online]. [cit. 20. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.rozumimepenezum.cz>>.

Soutěž finanční gramotnost [online]. [cit. 15. března 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.fgsoutez.cz/>>.

TICHÁ, M. *Etické aspekty finančního vzdělávání* [online]. [cit. 1. dubna 2013]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/8167/eticke-aspekty-financniho-vzdelavani.html>>.